

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Bakalářská práce

**Vzdělání dívek v časopisech Ženské listy a Ženský svět ve druhé
polovině 19. století**

Women's education in magazines „Ženské listy“ and „Ženský svět“ in the second half of the
19th century

Nina Blašková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Radmila Švaříčková Slabáková, Ph.D.

Olomouc 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci, dne

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce doc. Mgr. Radmile Švaříčkové Slabákové, Ph.D. za její cenné rady, trpělivost, ochotu a čas, který mi po celou dobu věnovala.

Anotace

Vzdělání dívek v časopisech *Ženské listy* a *Ženský svět* ve druhé polovině 19. století

Bakalářská práce se zabývá vývojem dívčího vzdělání v českých zemích ve druhé polovině 19. století, která přináší do školství četné změny. Zájem je kladen na charakteristiku jednotlivých škol, jejich rozvoj, výuku a vůbec možnosti, které v dané době dívky měly. Na tuto problematiku pomáhají nahlížet dvě dámská periodika – *Ženské listy* a *Ženský svět*, které detailněji přiblíží oblast zájmu této práce.

Annotation

Women's education in magazines „*Ženské listy*“ and „*Ženský svět*“ in the second half of the 19th century

The bachelor thesis deals with the development of girls' education in the Czech lands in the second half of the 19th century, which brings numerous changes to education. Interest is placed on the characteristics of individual schools, their development, teaching and the opportunities that the girls had at the time. Two women's periodicals help to look at this issue – *Ženské listy* and *Ženský svět*, which will describe in more detail the area of interest of this work.

Klíčová slova

Ženské listy, Ženský svět, časopisy, ženy, dívky, emancipace, druhá polovina 19. století, ženské vzdělání, školství, školy, výchova, fakulty, univerzity.

Keywords

Ženské listy, Ženský svět, magazines, women, girls, emancipation, second half of the 19th century, women's education, education, schools, upbringing, faculties, universities.

Obsah

1	ÚVOD	7
2	Metodologie	8
2.1	Téma a cíl práce.....	8
2.2	Literatura	8
2.3	Prameny	9
2.3.1	Historie ženských tiskovin	9
2.3.2	Aplikace a charakteristika	10
3	Emancipace v českých zemích	12
3.1	Doba 18. a 19. století	12
3.1.1	Dívčí školy ve druhé polovině 19. století.....	15
4	Problematika vzdělání v Ženských listech a Ženském světě	18
4.1	Možnosti vzdělání a počátky změn	19
4.1.1	Výchova dívek.....	19
4.1.2	Vyšší dívčí škola	23
4.1.3	Průmyslová dívčí škola	25
4.1.4	Žena jako učitelka	28
4.1.5	Dívčí gymnázium Minerva.....	30
4.1.6	Otázka přístupu na univerzity	33
5	Závěr.....	39
6	Seznam pramenů a literatury	42
7	Resumé.....	45

1 ÚVOD

Časopisy *Ženské listy* a *Ženský svět* byly záležitostí druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. Známa a ženami oblíbená periodika měla nejen emancipační funkci, ale poskytovala také náhled do politiky, soustřeďovala se na vzdělání, zahrnovala životopisy, beletristické práce, informovala o světovém dění a poskytovala i rady na chod domácnosti. I díky svému širokému záměru oba příslušné magazíny zaujaly a taktéž ovlivnily mnoho svých čtenářek.

Má práce se bude zaměřovat právě na zmíněné časopisy, zejména na téma vzdělání a jeho proměny ve druhé polovině 19. století. Náhled na přístup i možnosti týkající se právě ženské vzdělanosti se v tomto období radikálně proměňují, přičemž na rozvoj těchto myšlenek a jejich realizaci se bude práce soustředit. Přestože jsou krůčky počátků malé a postoje společnosti vůči jakékoliv změně odmítavé, postupně se stále více žen přiklání k ideálům emancipace, která začíná zasahovat také do mnoha dalších sfér jejich života.

Značné rozdíly mezi mužským a ženským vzděláním přirozeně nezůstaly bez povšimnutí. V průběhu druhé poloviny 19. století si těchto odlišností mnohé ženy i muži stále více všímají a snaží se informovat o této neuspokojivé situaci. Pozorují četné nedostatky a zanedbání v rámci dívčího školství a usilují o zkvalitnění dosavadního vzdělání. Vyšší nároky společně se snahou o zlepšení se přirozeně odráží v obou ženských magazínech, ve kterých o daném stavu věci autorky pouze neinformují, naopak ho i kritizují.

Samotné seznámení, pochopení a vědomí o příslušných poměrech v českém ženském školství bylo bezpochyby důležité, jelikož právě tyto znalosti mohly nastartovat a vytvořit emancipační myšlení a dát vznik základům, na něž se mohly v následujících letech opřít další ideje týkající se nejen systému školství, ale i rovnoprávnosti obou pohlaví v dalších oblastech nejen profesního, ale i každodenního života.

2 Metodologie

2.1 Téma a cíl práce

Vzdělání pro ženy, jeho úroveň, potenciaální možnosti vyššího studia se současně s názory na tyto okolnosti ve druhé polovině 19. století mění. Postupně tak dochází k jistým transformacím, které přirozeně nezasáhly pouze jednu oblast života, nýbrž přetvořily mnohé další. V budoucnu právě takové krůčky pomohou ve formování moderního myšlení, jehož důsledkem je zkvalitnění ženského vzdělání.

Práce se tedy hodlá zabývat vývojem ženského vzdělání v příslušném období, přičemž v jeho analýze pomohou již dva zmíněná periodika *Ženské listy* a *Ženský svět*, které jsou hlavními prameny. Skrze ně bude přiblížen pohled na poměry v českých zemích ve druhé polovině 19. století. Důraz bude kladen na rozvoj vzdělávacího systému a náležející změny, které se v tomto období dostavily. Mimo to budou zmíněny i názory jednotlivých osobností, které přispívaly do ženských magazínů a zaměříme se na to, jak se jejich myšlení a vnímání týkající se ženského vzdělání postupně přetvářelo.

Cílem práce je tedy charakterizovat možnosti v rámci vzdělání, poukázat na rozvoj a emancipaci těchto myšlenek a pozastavit se nad tím, jak jsou tato témata vyobrazena v *Ženských listech* a *Ženském světě*.

2.2 Literatura

Vedle dámských časopisů budou pro tuto práci podstatné i odborné monografie, které budou dále sloužit k přiblížení, rozepsání, a také i pochopení dílčích dějinných skutečností. Poskytnuté informace taktéž poslouží jako podpůrné poznatky, které vhodně doplní údaje a sdělení nalezená v dámských magazínech.

Jelikož se tato práce zaměřuje na situaci v českých zemích, bude využitá literatura pocházet převážně z tohoto prostředí. Emancipace, školství, spolky, politika anebo role v rodině, témata související se ženskou otázkou jsou velice pestrá a stejně tak je i obsah literárních prací různorodý. Motivy školství a vzdělání ale nalezneme v mnohých z nich. Takovou prací je dílo Marie Bahenské *Počátky emancipace žen v Čechách*¹, která se ve svém

¹ BAHENSKÁ, M.: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha 2005.

díle zaměřila na vznik a vývoj českých dívčích škol a na ženské spolky, které fungování těchto ústavů podporovaly či je dokonce samy založily.

Oproti tomu jsou díla Mileny Lenderové *K hříchu i k modlitbě*² a *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*³ monografiemi obecnějšími, zajímající se o ženu, její každodenní život v domácnosti a ve společnosti. Přesněji se M. Lenderová věnuje tématům krásy, zdraví, manželství, vzdělání ale i práce. Nabízí tak čtenáři náhled do nejrůznějších oblastí a současně prostupuje snad všemi cykly ženského života.

O ženskou veřejnou a politickou sféru se zajímá práce *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*⁴ od Jany Burešové, která nezapomíná opomenout ani činnosti českých emancipistek. Velkou roli zde hraje katolické vyznání, jeho propojenost se ženskou otázkou a postoj ke spolkům a politice.

Využita bude též jiná odborná literatura, vedle které budou přispívat svými znalostmi závěrečné bakalářské a diplomové práce. Takovými je např. práce A. Hůlové, L. Skácelové ale i mnohých dalších.

2.3 Prameny

2.3.1 Historie ženských tiskovin

Tisk v českých zemích zažil v 19. století nejrůznější změny. Je zde období revolučních let 1848-1849, neoabsolutismus, ale i stav po roce 1860, přičemž každá z těchto etap se na tisku podepsala jinak.⁵ Jelikož mnou vybrané dámské časopisy *Ženské listy* začaly vycházet roku 1873 a *Ženský svět* o něco později, roku 1896, spadají takto oba magazíny do posledního uvedeného období, tedy do doby změn, které nastávají po roce 1860.

V průběhu této etapy, která končí rokem 1889 jsou odstraněny nejrůznější obstrukce, které tisk limitují a přichází doba rozmachu. K tomu přispěl především nový říšský zákon ze dne 17. prosince 1862, který přichází s četnými změnami k lepšímu a tisk díky nim dostává novodobou podobu. Důležitost tohoto zákona je spatřována právě v tom, že odstranil nařízení, která byla platná za Bachova absolutismu, a která tisk tolik limitovala. Avšak jak už bylo výše

² LENDEROVÁ, M.: *K hříchu i k modlitbě. Žena devatenáctého století*. Praha 2016.

³ LENDEROVÁ, M.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha 2009.

⁴ BUREŠOVÁ, J.: *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc 2001.

⁵ BEDNÁŘÍK, P. – JIRÁK, J. – KÖPPLOVÁ, B.: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*, s. 98.

zmíněno, ne všechna omezení, jakými byli například kauce anebo novinový kolek, byla ihned zrušena.⁶

Změny a rozvoj jsou viditelné i v jiných oblastech. Nejenže se začíná nahlížet na novinářské zaměstnání jako na opravdovou profesi, rovněž se rozvíjí lokální žurnalistika a zvyšuje se i početnost čtenářstva. Dochází ke zvýšení množství periodik, která se orientují na určitou sféru zájmu a nejrůznější publikace navíc začínají začleňovat do svého obsahu mnohem rozmanitější témata, jakými je právě i ženská otázka.⁷

Není tedy náhodné, že oba dva dámské magazíny jsou založeny právě v tomto období. *Ženské listy* fungovaly jako příloha ke *Květům* už v roce 1871, avšak po změně nakladatele brzy zanikly. Připomeňme, že *Ženské listy* byly prvním českým ženským časopisem, takže jeho ztráta byla pro některé ženy dost citelná. I proto roku 1873 začíná časopis opět a tentokrát už samostatně vycházet. *Ženský svět* byl oproti předešlému periodiku mladší, byl založen roku 1896. Co se naopak týče doby jejich zániku je časový rozdíl menší. *Ženské listy* zanikly roku 1926 a *Ženský svět* jen o čtyři roky později.⁸

2.3.2 Aplikace a charakteristika

Důležitou součástí práce bude čerpání z příslušných pramenů. Těmi nejdůležitějšími budou samotná periodika *Ženské listy* a *Ženský svět*. Jelikož ale tyto časopisy nahlíží na dlouhé období, nebude práce zmiňovat všechna jednotlivá vydání, ale bude se zabírat pouze těmi čísly a částmi, které souvisejí s oblastí zájmu této bakalářské práce. V případě *Ženských listů* a *Ženského světa* se tak zaměříme hlavně na čísla, která byla vydána ve druhé polovině 19. století.

Jak už bylo výše napsáno, oba časopisy byly publikovány po dlouhé období. Přesněji, periodikum *Ženské listy* vycházelo mezi lety 1873 až 1926 a *Ženský svět* mezi 1896 až 1930. Magazín *Ženské listy* byl měsíčníkem a *Ženský svět* naopak čtrnáctideníkem, nicméně jejich cíl byl v podstatě stejný. Chtěly ovlivnit myšlení žen na našem území, poskytnout jim informace o aktuálním dění a zároveň formovat jejich názory, které se týkaly ženské emancipace.

Pokud se zaměříme na obsah obou časopisů, není pochyb, že se oba soustředily na podobná témata, která souvisela se ženskou otázkou, typickým příkladem je školství nebo manželství. Čtenářstvu byl ale naskytnut i pohled na domácí a zahraniční události. Důležitou

⁶ MARSOVÁ, D.: Vznik a vývoj *Ženského listu* (1892-1914), s. 14.

⁷ BEDNAŘÍK, P. – JIRÁK, J. – KÖPPLOVÁ, B.: Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti, s. 107, 135.

⁸ STAROSTOVÁ, E.: Manželství a rodinný život očima dámských časopisů konce devatenáctého století, s. 7.

součástí dále byly i články týkající se beletrie, literatury, divadla a umění. Často narazíme i na životopisy anebo dopisy. Ženy měly přístup jak k informativním, vzdělávacím tak i k zábavným článkům. Oblast zájmu obou magazínů byla tedy velmi široká.

Dlouholeté vydávání, široký zájem časopisů o nejrůznější témata a příspěvky četných osobností, jakými byla Věnceslava Lužická nebo Anna Bayerová, probudily u českých žen zájem o dění, znalosti a pomohly jim taktéž v seberealizaci.

3 Emancipace v českých zemích

3.1 Doba 18. a 19. století

Vzdělání se v ženském životě neprosadilo až do doby tereziánských reforem a ani poté nedosáhlo rovnoprávnosti se vzděláním mužským. Dívky byly brzy včleněny do světa dospělých, musely začít plnit své povinnosti, a na školu, která navíc nebyla považována jako potřebná, nezbyl čas.⁹

K viditelnějšímu obratu dochází roku 1775 kdy vstoupil v platnost tereziánský *Schulpatent*.¹⁰ Ten ustanovil, že všechny děti jsou povinny navštěvovat buď veřejnou nebo soukromou školu, přičemž osvědčené domácí vzdělání bylo možné. Toto však nebylo dodržováno a ani následná nařízení Josefa II. ještě nedostala všechny dívky do škol. Postupně ale vstupují v platnost další reformy a dochází k pomalému nárůstu počtu žákyň.¹¹ Roku 1775 také dochází i k založení komise normálních škol, která měla na starost záležitosti související se základním školstvím a gymnázií.¹²

Svým revolučním postojem zaujala normální škola na Malé Straně založená už roku 1775, kde mohly studovat i dívky. V té době však ještě separované od chlapců. Odlišná totiž byla i dívčí výuka, která sice zahrnovala psaní, čtení, počítání, ale dále byla zaměřená na praktické činnosti, jakými byly například ruční práce.¹³

V 18. století byly takto položeny základní kameny, na kterých mohlo dále stavět následující 19. století, ve kterém jsou nastoleny nové obraty a moderní pojetí související s percepcí žen. Tyto vymoženosti nebyly však všemi přijímány stejně a velice často se emancipační myšlení setkávalo s výsměchem či naprostým nepochopením. Reakce tohoto typu byly velice časté, a proto byla snaha o prokázání schopností žen poměrně významná. Přestože osobní zájem o danou problematiku byl důležitý, dále byla potřebná teoretická, ideologická opora a organizace, přičemž byla situace komplikovanější zejména u teoretického a ideologického zázemí. Podpora byla u nás proto vyhledávána u tehdejších vzdělavců, jakými byli Vojta Náprstek, Karel Slavoj Amerling nebo později Tomáš Garrigue Masaryk. Nejenom

⁹ LENDEROVÁ, M.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, s. 85.

¹⁰ Celý název: Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt – und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserlich-Königlichen Erbländern. Vydán 1774, platný od 1775.

¹¹ LENDEROVÁ, M.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, s. 88.

¹² BAHENSKÁ, M.: Počátky emancipace žen v Čechách, s. 9.

¹³ Tamtéž, s. 9.

ženy, ale i muži tedy bývali podporovateli emancipačního úsilí. Spolupráce a zahrnutí mužů do „ženské problematiky“ byly pro české ženské hnutí velice významné.¹⁴

Vedle této spolupráce stále další významný rys, tím byl důraz na národ a národnost. V počátcích hnutí byly dokonce náklonnosti vlastenecké mnohdy důležitější než ty, které se týkaly čistě zájmu žen a někdy přetrvaly i do 20. století. Odkaz na národnost ovšem představoval důležitý bod, od kterého se mohly požadavky žen odrazit.¹⁵ Díky tomuto smýšlení představitelky mohly odůvodnit své požadavky a zvyšovaly své šance na pochopení a úspěch. Sami čeští muži začali chápat ženu jako velkou pomoc při formování národa,¹⁶ přičemž důležitost národnosti byla viditelná i ve skladbě hnutí, kde by bylo možné najít českou, německou, a dokonce i židovskou skupinu. Jejich požadavky, postupy i cíle byly téměř stejné, ale přesto se nikdy nespojily v jeden celek.¹⁷

Otázka národnosti a s ní spjatá důležitost je typická pro celé 19. století. Národnostní důraz tak zasáhl a stal se neodlučitelnou součástí i pro hnutí a české emancipistky, které od něj odrážely své představy, jež mohly dále na jeho základě lépe formovat. V *Ženském světě* příspěvatelky odkazovaly nejen na podstatnou roli ženy v národě, nýbrž i na to, že pokud se chtějí Češi rovnat národům jiným, rozvinutějším, je nutné, aby vedle schopných mužů stály schopné ženy.

„Přejeme si, aby národ náš dostoupil ve snažení svém kulturním i politickém vrcholu, kde mohl by se stavěti po bok národům světovým i musí nám záležeti na tom, by zdrav a silen národ veškerý, a aby byl národ zdrav, k tomu je potřebí, aby zdrav byl a silen netoliko každý jeho muž, ale i jeho ženy. Zdraví a síla budují samostatnost individuelní i mravní jednotlivce, zdraví a síla budují samostatnost a soběstačnost národů.“¹⁸

Připomeňme ale, že se ženskou otázkou a vzdělaností souviselo i mnoho jiných faktorů, které transformovaly myšlenky společnosti. Jedním takovým činitelem je tovární výroba, která v 19. století pro ženy vytvořila spoustu nových pracovních pozic, díky kterým mohly poukázat na své schopnosti. Spousta podniků ale ze začátku potřebovala k činnosti fyzickou lidskou sílu. Muži byli upřednostňováni a ženy naopak viděny jako druhořadé, od čehož se odrážel i jejich

¹⁴ BAHENSKÁ, M. – HECZKOVÁ, L. – MUSILOVÁ, D.: *Iluze spásy*, s. 7–8.

¹⁵ Tamtéž, s. 8, 60.

¹⁶ LENDEROVÁ, M.: *K hříchu i k modlitbě*, s. 241.

¹⁷ BAHENSKÁ, M. – HECZKOVÁ, L. – MUSILOVÁ, D.: *Iluze spásy*, s. 9.

¹⁸ KŘEN, J.: *O tělesné výchově řeckých žen*. *Ženský svět*, 1898, č. 8, s. 105.

plat. Posléze nezáleželo ani na vykonané práci, ani na době, ženy zkrátka dostávaly menší mzdu.¹⁹

Uplatnění ve výrobě nebylo však jediným zaměstnáním, jež mohly ženy vykonávat. Vedle toho existovaly i jiné pracovní možnosti, které je možno považovat jako tradiční, poněvadž byly ženami velmi často zastávány. Typickým příkladem jsou právě služebné, chůvy anebo kojné. Takovýchto pomocnic bylo potřeba v mnohých domácnostech, zejména v těch, které byly vysoce postavené. V těchto případech byla výpomoc dokonce nutností. V průběhu 19. století se ale více a více objevují také ženy pracující v hotelích nebo dokonce i v kavárnách.²⁰

Mnoho dívek nemělo jmění na to, aby se mohlo provdat a jelikož svatba měla být uskutečněna nejlépe mezi patnáctým až dvacátým rokem, musely si některé z nich rychle naspořit, přičemž toto věkové rozhraní platilo zejména pro střední a vyšší vrstvy. Pokud to ale v těchto letech daná dívka nestihla, bylo na ni nahlíženo často jako na břímě, a to jak ze strany rodiny, tak i okolí. Zároveň musela navíc snášet časté a nepříjemné připomínky, protože neprovdaná žena představovala ve společnosti anomálií.²¹

Práce tak byla chápána jako přechodné období, které mělo být před svatbou ukončeno. Následné děti a na to navazující péče o rodinu a domácnost byly nadále středobodem a náplní ženského života. Samy ženy v něm spatřovaly svoji podstatu, a protože k tomu byly vždy vedeny neměly námitky.²² Vždyť přece jen byl toto úkol ženy, byla k němu předurčena. Tradice a stereotypy proto nebylo lehké přetvořit, o to obzvláště v tomto případě.

Avšak se změnou myšlení společnosti se začíná měnit vnímání a postavení žen. Emancipační snahy se u nás začaly objevovat v době, kdy se začíná reagovat na vznik měšťanské společnosti v západní Evropě²³, vlivů vedoucích k tomuto velkému zvratu je mnoho. Proces, kdy dochází k osvobození evropských žen, je velmi složitý a byl ovlivněn mnohými událostmi a směry jako byla např.: Velká francouzská revoluce, osvícenství, romantismus, vznik a vývoj školství, lepší komunikace mezi lidmi a mnohé další. Vznikají nové myšlenky rovnocennosti a rovnoprávnosti, které se postupně staly důležitou silou emancipačního úsilí žen, přičemž později se tyto ideály ještě více rozšířily.²⁴ Tradiční koncepce ženy se díky těmto

¹⁹ LENDEROVÁ, M.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, s. 404-405.

²⁰ Tamtéž, s. 379, 395.

²¹ STAROSTOVÁ, E.: Manželství a rodinný život očima dámských časopisů konce devatenáctého století, s. 15-16.

²² BAHENSKÁ, M.: Počátky emancipace žen v Čechách, s. 18.

²³ HORSKÁ, P.: Naše prababičky feministky, s. 115.

²⁴ ABRAMS, L.: Zrození moderní ženy, s. 13.

mnohým faktorům mění a jsou takto započaty poměrně náhlé změny, a to jak ve školství, manželství, zaměstnání i veřejnosti což vede k pozdějšímu získání nových práv, svobod a vlastní identity.²⁵

Postupem času tak sílí požadavky na změny, které se týkaly ženské otázky, a přece jen se začínají i realizovat. Možnosti dívčího vzdělání se započaly ve druhé polovině 19. století posouvat velmi rychle kupředu. Mimo dívčích škol u nás byly i ženské spolky, které sdružovaly mnohé ženy a umožňovaly jim získávat nové vědomosti. Právě i takováto forma školení byla pro českou emancipaci bezesporu významná.²⁶

Ačkoli se emancipace a s ní souvisejí myšlení dostavilo na naše území oproti jiným zemím o něco později, snaha proměnit pohled na ženu, její charakter a životní úkol byla zjevná.²⁷ Tradiční pojetí a stereotypy byly ve společnosti hluboko zakořeněné, a proto se přepsání takového myšlení nedočkalo okamžitých výsledků. Doba, než se změny dostavily byla dlouhá a vůbec nejtěžším obdobím byl začátek jako takový, kdy žen a mužů podporujících a šířících emancipační hodnoty nebylo mnoho. Většina českých žen byla nevzdělaných, neměly možnost získat kvalitní a ucelené znalosti v čemž nenapomáhaly ani jiné faktory jakými byla např. tehdejší sociální anebo ekonomické situace. Tudíž bylo pro ženy složité jít emancipačním snahám naproti.²⁸

3.1.1 Dívčí školy ve druhé polovině 19. století

Poněvadž se práce zabývá obdobím druhé poloviny 19. století přiblížíme v této podkapitole dívčí instituce, které v této době vznikaly. Zaměříme se však i na další změny, které je doprovázely.

Dne 30. října 1861 byl dán souhlas na výstavbu Vyšší dívčí školy v Praze o což se zasloužil především Josef Wenzig. Před vybudováním školy však vyvstala sporná otázka, zdali bude nová škola veřejná nebo soukromá. Došlo tedy ke střetu rozporuplných názorů, avšak díky pomoci Františka Pštrosse byla škola označena jako soukromá. Ihned poté se musely vyřešit záležitosti týkající se vedení školy, zaměstnanců a vhodného místa k její funkci vůbec. Prvním ředitelem se stal Vilém Gabler, kvůli kterému byla škola otevřena až na podzim roku 1863.

²⁵ NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, M.: České ženy v 19. století, s. 9.

²⁶ JADRNIČKOVÁ, M.: Ženské přílohy velkých deníků v době první republiky, s. 11.

²⁷ LENDEROVÁ, M.: K hříchu i k modlitbě, s. 241.

²⁸ BAUEROVÁ, J. – BARTOVÁ, E.: Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě, s. 132.

Doufal totiž, že do té doby může cestovat a seznámit se, jak fungují jiné vyšší školy nejenom v českých zemích.²⁹

Velký průmyslový rozmach vytvořil mnoho nových pracovních míst, které musela zastávat kvalifikovaná pracovní síla s příslušným odborným vzděláním. Z tohoto popudu vznikla už ve 30. letech 19. století první průmyslová škola, avšak pouze pro chlapce.³⁰ Teprve roku 1865 vznikla Průmyslová dívčí škola v Praze. Stejně jako chlapecká se snažila, aby dívky získaly vědomosti a zkušenosti, které poté měly dopomoci v získání práce.³¹

Pro české školství bylo vedle zakládání ústavů prospěšné zejména zrovnoprávnění českého a německého jazyka roku 1864. V jednom jazyku probíhala výuka, zatímco druhý byl povinný. Následující roky 1868-69 rovněž přichází s kladnými změnami. Přichází totiž Hasnerův zákon, který vnesl do oblasti školství mnoho změn. Zejména důležité je to, že byla prodloužena povinná školní docházka ze šesti na osm let. Dále obohatil také výuku dětí o hodiny výtvarné výchovy a tělocviku.³² Podpořena byla výstavba škol, využití nových knih a odstranit se měly dokonce fyzické tresty. O úspěšnosti reformy nelze pochybovat, vždyť přece jen bylo díky ní stále více obyvatel na našem území gramotných.³³

Avšak ani sedmdesátá a osmdesátá léta nezůstávají zcela pozadu. Roku 1870 vzniklo v Praze dívčí pedagogium, které stejně jako Průmyslová dívčí škola poskytovalo možnost získat vhodné schopnosti, které byly využitelné i do budoucna. Školu z tohoto důvodu navštěvovala děvčata z průměrných rodin, která ale neměla na věno, a tudíž se musela finančně zaopatřit sama.³⁴ Nicméně i přes společné cíle obou škol zde existovaly i rozdíly, které si nyní ukážeme.

Aby se na pedagogium dívky dostaly, musely splnit přijímací zkoušku, a ještě k tomu další kritéria ústavem požadovaná. Zkouška měla ukázat a zaručit, že jsou dívky zdatné v ručních pracích, schopné výtvarnice a hudebnice. Uchazečky musely mít více jak patnáct let a uzavřené základní vzdělání. Mimo to zde byly ale další podmínky, které byly brány v potaz jako např. tělesná způsobilost a mravní bezúhonnost, která byla obzvlášť důležitá. Podstatné je zejména pak i to, že studium bylo zakončeno maturitní zkouškou. Ta každopádně ale v tomto případě neměla být prostředkem vedoucím k univerzitnímu studiu.³⁵

²⁹ BAHENSKÁ, M.: Počátky emancipace žen v Čechách, s. 41-43.

³⁰ SKÁCELOVÁ, L.: Historické proměny a specifika dívčího odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století, s. 32-33.

³¹ LENDEROVÁ, M. – JIRÁNEK, T. – MACKOVÁ, M.: Z dějin české každodennosti, s. 225.

³² BAHENSKÁ, M.: Počátky emancipace žen v Čechách, s. 32.

³³ LENDEROVÁ, M. – JIRÁNEK, T. – MACKOVÁ, M.: Z dějin české každodennosti, s. 217.

³⁴ Tamtéž, s. 226.

³⁵ LENDEROVÁ, M.: K hříchu i k modlitbě. Žena devatenáctého století, s. 68.

Velký skok ale přichází v 90. letech 19. století díky dlouhodobým snahám a aktivitě Elišky Krásnohorské. V září roku 1890 bylo totiž slavnostně otevřeno první dívčí gymnázium Minerva.³⁶ Snahy o založení dívčího gymnázia přišly ale už v 60. letech, bohužel se v této době setkaly s protichůdnými názory, myšlenka nebyla podpořena a škola tak nikdy nevznikla. Podobně se i idea o založení Minervy setkávala s nesouhlasem, avšak oporou se stal nakonec Karel Adámek, poslanec v říšské radě.³⁷

Druhá polovina 19. století je pro české země obdobím vzniku mnoha dívčích škol, které společnost do té doby neznala. V následující kapitole do problematiky ženského školství nahlédneme důkladněji, a to pomocí dobových dámských periodik.

³⁶ BAHENSKÁ, M.: Počátky emancipace žen v Čechách, s. 130-131.

³⁷ LENDEROVÁ, M.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, s. 435-436.

4 Problematika vzdělání v Ženských listech a Ženském světě

Předcházející kapitola poskytla náhled do ženské otázky. Byly připomenuty jak historické spojitosti, tak specifické znaky, které emancipace u nás nesla. V této části bude pozornost zaměřena už na vývoj českého ženského školství v průběhu druhé poloviny 19. století. Zaměříme se na jednotlivé překážky, úspěchy ale i nezdary, které budeme sledovat skrze daná periodika.

Umožnit ženám přístup ke vzdělání a na to dále navazující zkvalitnění výuky, možnost získání maturitní zkoušky, a dokonce i přístup na vysoké školy byly zásadní cíle pro české ženské hnutí. Díky těmto zmíněným bodům mělo být pak lépe prokazatelné, že jsou ženy přece jen schopné v mnoha ohledech. Mohou dosáhnout osobní i ekonomické nezávislosti, angažovat se v politickém životě a jsou způsobilé k vykonávání seriózní profese.³⁸ Dojít k těmto vypsáním představám ale přirozeně nebylo jednoduché. Jak už bylo v této práci zmíněno, tradice jsou velmi hluboce zakořeněny, udávají vnímání a zvyky společnosti, a jejich úpravy či zrušení se setkávají s negativním ohlasem. Stejná byla i reakce na emancipaci žen.

Dosavadní výchova dívek a jejich vzdělání nepředstavovalo pro mnohé problém, který by měl být najednou řešen. Pro poslání ženy byl stav věcí zcela dostačující a změny nebylo třeba. Vzdělání je ale jedním z nejdůležitějších prvků ovlivňujících lidský život, jeho vnímání a zároveň poskytuje pochopení nejen pro danou látku ale i pro významné množství jiných skutečností. Reálně toto bylo umožněno pouze mužské části společnosti, přičemž se ale objevují ohlasy, jako níže ze *Ženského světa*, které skrze časopisy kritizují přezíravost nevyhovujícího a nedostačujícího ženského vzdělání.

„Všeobecně dobrá výchova obé pleti byla by štěstím člověčenstva. [...] Ale snaha tato nesla se dlouho jen k výchově pleti mužské, ženská plet' dlouho se pomíjela, přes to, že jednotliví i starší paedagogové k nesprávnosti takového počínání poukazovali. Tak př. praví mezi jiným starší paedagog francouzský, Fénelon: „že jest nespravedlivo všemmu péči věnovati pouze hochům a dívkám jen málo si všímati, jako by ony nepotřebovaly něco řádného uměti.“ A podobně vyslovili se i jiní. Nikdo z nich však ještě nepoukázal k neblahým důsledkům, jaké vyplývají z nedostatečné výchovy ženské...“³⁹

³⁸ BUREŠOVÁ, J.: Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století, s. 36.

³⁹ PROCHÁZKOVÁ, M.: Proč a jak jest žádoucí doplniti školní dívčí výchovu. *Ženský svět*, 1896, č. 1, s. 2.

Nejenom *Ženský svět*, nýbrž i *Ženské listy* se zajímaly o poměry ve školství, a přestože byla jejich oblast zájmu doopravdy velká, setkáváme se s námětem vzdělání takřka v každém jejich čísle. Konkrétněji v magazínech vyvstávají témata dívčí výchovy a výuky.

Ačkoliv se periodika soustředí převážně na školství české, nezůstávají vůči zahraniční situaci lhostejná a obrací se na nejrůznější státy jako na Francii, Anglii, Itálii nebo Rusko, avšak nebojí se orientovat i mimo evropský prostor. Je vhodné podotknout, že se zajímají jak o minulý, tak i aktuální stav a současně přemýšlí nad tím, jakým směrem by se daná záležitost měla či neměla ubírat.

4.1 Možnosti vzdělání a počátky změn

Dívčí školství bylo omezeno snad ve všech možných směrech. Pro začátek bychom měli připomenout, že jisté změny byly zaznamenány na školách elementárních. Vzpomeňme si třeba na ústav na Malé Straně. Existovaly však i jiné školy, které dávaly dívkám příležitost vzdělávat se. V této části práce se budeme věnovat těmto institucím a jejich vyobrazení v ženských magazínech. Důkladněji se zaměříme na to, jak časopisy vnímaly jejich výchovu a jak vypadala a z čeho se skládala dívčí výuka.

4.1.1 Výchova dívek

„...Každá žena má býti rádnou hospodyní; musí býti nejen dobrou kuchařkou, ale i v jiných pracech domácích má býti obeznaná, neboť běda té domácnosti, jejíž řízení musí býti svěřeno rukám cizím. Ve všem má řídit se dle příjmů rodiny a spíše dbáti souladu a ne nádhery. Největší však váhu musíme klásti na povinnosti ženy jako matky. Taková žena by měla býti v ohledu fysickém, duševním i mravním co nejdokonalejší, neboť dítě vším, čeho se mu pro život dostává, závisí na matce...I na duševní činnost dítěte největší vliv má matka, neboť ta jest první učitelkou dítěte. Aby však ženy mohly těmto svým povinnostem zadost učiniti, jest třeba aby měly k tomu přiměřené vědomosti...“⁴⁰

Vybraná pasáž detailně přibližuje směr, jakým se dívčí výchova ještě v 19. století odebírala. Zvyklosti a stereotypní hodnoty provázely ženy i při jejich studiu. Žena měla být vzdělávána ne kvůli sobě, nýbrž kvůli svým dětem, jelikož ty mohla díky svým znalostem lépe

⁴⁰ RUDOLFOVÁ, B.: *První sjezd žen československých*. *Ženské listy*, 1897, č. 6, s. 122.

vychovat.⁴¹ V předchozí kapitole jsme zmínili existenci školy na Malé Straně, která ve své době překvapila svým postojem a možnostmi, které dětem obou pohlaví poskytovala, avšak vedle základního vzdělání se děvčata učila i ženským ručním pracím, přičemž právě na tuto skutečnost teď navážeme.

Proč byly takovéto práce vůbec pro dívky nutností? Vše se odráželo od pravidel, diktujících, že žena musí být schopnou matkou a hospodyní. Má být schopna postarat se o rodinu, domácnost a činnosti s nimi spojené by pro ni neměly představovat problém. Škola na Malé Straně pomocí ženských ručních prací připravovala na toto poslání, v němž se tak mohla děvčata ještě více zdokonalit a stát se řádnějšími hospodyňkami. Žačky měly získat základní přehled, zvládnout počty a po škole se věnovat svým ženským povinnostem. V tomto momentě jejich vzdělání skončilo.

Ženské ruční práce přetrvávaly i ve druhé polovině 19. století. Tento fakt mimo jiné zmiňuje i níže uvedený text M. Prokšové ze *Ženských listů* z roku 1873.

„Vyučování ženským ručním pracím nabývá v době poslední větší důležitosti v úkolu vychovávacím. Za nedlouho nebude vesničky v naší milé vlasti, kde by nebylo zavedeno industriální vyučování. Nesmíme však zapomínati, že i při vyučování ženským ručním pracím má dívka učit se mysletí, a jest nám přičiniti se, aby přiměřená činnost i duši i mysl dětskou na sebe poutala.“⁴²

V tomto ohledu se navázalo na století osmnácté. Není to však tak, že by samotné 19. století, zejména pak jeho druhá polovina, pokračovala ve všech zvyklostech již daných. Reformním obdobím se pro dívčí školství bezpochyby stávají 60. léta 19. století. V těchto letech byly nastartovány četné procesy, které se pak dále formovaly a díky nimž mohly být pomalu uskutečňovány různější emancipační myšlenky a žádosti.

Pořád ale dávalo spousta rodičů přednost domácímu vyučování. Důvody byly různé. Dívky, ale i chlapci ze zámožnějších rodin byli tradičně vychováni doma, takže jistou roli zde hrál zvyk.⁴³ Nelze opomenout, že na elementárních školách byla děvčata brána jako méněcenná a nedostávalo se jim rovnocenné pozornosti. Tyto skutečnosti příchodu dívek nenapomohly. Je přirozené, že náplň učiva bývala jiná, obzvlášť když se zaměříme na rozdíly mezi děvčaty pocházejících z různě situovaných rodin. Ty majetnější bývaly zpravidla o něco vzdělanější. Učily se cizímu jazyku, zpěvu, tanci, náboženství a obeznámily se, jak správně vést

⁴¹ Tamtéž, s. 122.

⁴² PROKŠOVÁ, M.: *Z Vamberka. Ženské listy*, 1873, č. 3, s. 26.

⁴³ BAHENSKÁ, M.: *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 36.

chod domácnosti. Toto byly znalosti, jež jim byly poskytovány. Dalším důvodem, proč domácí výchova přetrvávala byly ale i vážné obavy z nemocí, které mohly děti ve veřejné škole dostat.⁴⁴ Obecně platilo, že pokud to bylo možné, dívky školu nenavštěvovaly a ubíraly se, pokud to jen šlo cestou soukromou.

4.1.1.1 Školy klášterní

Finanční zajištění a rozhodnutí rodiny, převážně otce, udávalo směr, kterým se dívčí vzdělání a výchova odebírala, a zdali na své vědomosti mohla dívka navázat. Pokud ano, poměrně často byla zvolena klášterní škola. Háček byl ale v tom, že velmi málokdo si toto mohl dovolit. Nákladné studium ale nebylo jediným problémem. Časopisy na tuto výchovu nahlížely i z mnoha dalších důvodů dosti kriticky.

„...Vždyť osoba řeholní, vázána jsouc pravidly svého řádu, nemůže míti ani rozhled životní takový, jako osoba ve světě žijící. Otázky, které současně zmítají společností lidskou, ruch literární – to vše jest jí cizí, neboť žije v ústraní a řád ani nedovoluje zabývat se takovými věcmi. Klášter je svět takřka pro sebe...“⁴⁵

Každá škola má své učitele, avšak co se týče klášterů byla situace poněkud specifitější, neboť zde vyučovaly osoby řeholní. Jelikož byly ale od okolního světa izolované navykly si více na klášterní život a jeho prostředí. Podobné to bylo i s jejich znalostmi. Tito lidé se spíše než v literatuře, umění a společenském dění vyznali v náboženských otázkách. Dívky, které zde žily a studovaly byly vychovávány pro klášter, ne pro svět mimo něj.⁴⁶

„Život klášterní má především tu vlastnost, že odloučeny jsou dívky od světa zevního; jen jednou za měsíc dovolen nám byl v průvodu příbuzných krátký výlet do světa, a pak zase zavřely se po návratu našem těžká, železná vrata. Kráčivaly jsme se srdcem stísněným těmi dlouhými, nevlídnými chodbami...“⁴⁷

Nebylo to pouze osamocení, prostředí kláštera a jeho stísněná a chladná atmosféra, co trápilo mladé dívky. Stravy, kterou dostávaly bylo málo a ani o kvalitě nebo pestrosti jídla nemohlo být řečeno to nejlepší. Sama autorka druhého uvedeného textu současně připomíná, že se domů nevracela s nejlepším zdravím.⁴⁸ Pokud vezmeme v potaz tato vypsaná negativa,

⁴⁴ LENDEROVÁ, M.: K hříchu i k modlitbě. Žena devatenáctého století, s. 49-54.

⁴⁵ *Není místa*. Ženský svět, 1899, č. 21, s. 248.

⁴⁶ *Tamtéž*, s. 248.

⁴⁷ LEDECKÁ, A. M.: *Vzpomínky na vychování v klášteře*. Ženské listy, 1888, č. 11, s. 197.

⁴⁸ *Tamtéž*, s.197.

tedy izolaci od přátel a rodiny, důraz na náboženství, nevlídnost kláštera a nedostatek stravy je toto sdělení poměrně reálné.

Klášterní výchova měla do ideálnosti hodně daleko. Pokud nějaká pozitiva měla nedozvídáme se o nich, poněvadž ženské časopisy poukazují pouze na její negativa. Příspěvatelky, které se k tomuto tématu vyjádřily jsou nadto ve svých člancích viditelně nespokojené, někdy až znechucené. Obecně ale nebyly klášterní školy vnímány vůbec dobře.

4.1.1.2 Soukromé ústavy

Vedle klášterů pro méně majetné vrstvy, myslíme zde měšťanské, existovaly privátní ústavy, které mohly také navazovat na domácí výuku anebo ji i předcházet. Hildweinův ústav v Praze patřil k nejstarším vzdělávacím institucím tohoto typu. Vychovatelkou zde byla paní Hildweinová, která dříve vyučovala ve významných rodinách, což výrazně přispělo k dobrému vnímání školy. Vyučování probíhalo v bytě, ve kterém dívky rovněž i bydlely. Učily se cizím jazykům, literním předmětům, vyšívání anebo hře na klavír. Byt měl jak vzdělávací, tak ubytovací funkci. Vedle této školy byl populární i ústav Svobodových, u kterého podobně jako v případě Hildweinova, probíhala výuka v malých bytových prostorách. Vyučoval zde Antonín Svoboda i Helena Svobodová, rodilá Švýcarka. Předměty byly rozmanité, učilo se mravouce, dějepisu, zeměpisu, kreslení, náboženství a stejně tak cizím jazykům.⁴⁹ Soukromé školy v Praze povětšinou poskytovaly svým žákyním lepší vzdělání než ústavy mimo-pražské. Tyto instituce nebyly ale jen soukromé, existovaly i školy veřejné. Obecně toho ale nevíme mnoho, jelikož nebyly pod dohledem úřadů.⁵⁰

O soukromé škole Svobodových se více dozvídáme díky *Ženským listům*. Konkrétněji vzpomínkám Elišky Krásnohorské, která skrze články nesoucí název *Kus mláde ve škole* ústav čtenářům přiblížila. Ve svých memoárech zachycuje průběh vyučovacích hodin, chování některých profesorů, a dokonce i své pocity a postoj ke studiu. Třebaže na školu ve svých vzpomínkách nenahlížela kriticky, nepopsala ji ani zcela v nejlepším světle. Povšimneme si její občasné nelibosti vůči některým hodinám, zpravidla těm, které probíhaly v německém jazyce. Dívky obvykle neovládaly německý jazyk na požadované úrovni a po chybách, které dělaly následovaly ze strany vyučujícího výčitky a občas i výsměch. Silný důraz na němčinu, netolerance chyb či málo trpělivosti, průběh výuky nebyl zrovna ideální. Objevili se zde ale i

⁴⁹ LENDEROVÁ, M.: K hříchu i k modlitbě. Žena devatenáctého století, s. 55-57.

⁵⁰ HŮLOVÁ, A.: Emancipační proces v oblasti vzdělávání žen ve druhé polovině 19. století do počátku 20. století a úloha brněnské Vesny, s. 16.

pedagogové, kteří nechtěli dívky nijak zvlášť přeučit, což mohlo pramenit ze zažitých domněnek o ženském pohlaví.⁵¹

Oproti klášterním školám byl ústav Svobodových, ale i další privátní instituce vnímány *Ženskými listy* mnohem lépe. Sám časopis *Ženský svět* se této škole příliš nevěnuje, což je zapříčiněno i tím, že školu navštěvovala Eliška Krásnohorská, která byla redaktorkou prvního periodika. Avšak i *Ženský svět* uznává, že výuka dívkám soukromými ústavu poskytovaná byla vhodnější. Nebojí se být ale i kritický, čehož si lze všimnout ve článku z roku 1897. Přestože zde František Drtina rozebírá privátní ústavy ve Francii, označuje některé zdejší školy jako nedostatečné.⁵² Magazíny tak byly opět nestranné.

4.1.2 Vyšší dívčí škola

Instituce byla bezpochybně významnou jiskrou naděje pro české ženské školství. Nejenže byla první svého druhu v celých českých zemích, zároveň představovala pro české ženské hnutí toliko vytouženou instituci. To ale neznamená, že byla oblíbená všemi společenskými vrstvami.

„...Škola tato česká, jediná svého druhu v naší slovanské Praze, štědotou městské rady zařízená s největším dostatkem všeho potřebného jak v ohledu zdravotním tak paedagogickém, opatřená důstojným personálem vyučujícím a programem zajisté vhodným požadavku obecnstva samého, zejména zámožnějšího, měla by elitními kruhy českými ve své důležitosti lépe býti poznána a oceněna. Malou chloubou může to býti naší vybrané společnosti, že nižší třídy školy dívčí jsou přeplněny a opatřeny paralelkami; smutná to charakteristika našich rodin a zejména dam, že právě toho, co vyšší dívčí školu jako vyšší vyznačuje, vyšší její třídy totiž V. a VI., tak slabě jsou navštíveny, jako by ve vyšší společnosti naší o potřebě vyššího vzdělání pro dívky nebylo žádného vědomí a po něm žádné touhy!...“⁵³

Společně se svým nadšením na druhou stranu připomíná autor nízký zájem dívek a rodin vysoce postavených. Přes všechna pozitiva majetnější vrstvy tuto školu zpočátku moc neocenily. Naopak oceňuje značný podíl žákyň z průměrných rodin. Přesněji jich bylo kolem 56 %, zatímco těch velmi majetných asi 7%.⁵⁴ Čísla samozřejmě nelze brát jako zcela absolutní, jelikož se spolu s časem mírně proměňovala. Dobová odborná literatura zmiňuje, že oblíbenost

⁵¹ KRÁSNOHORSKÁ, E.: *Kus mláde ve škole*. *Ženské listy*, 1908, č. 11, s. 207-208.

⁵² DRTINA, F.: *Vyšší výchova dívčí ve Francii*. *Ženský svět*, 1897, č. 18, s. 228.

⁵³ *Městská vyšší dívčí škola v Praze*. *Ženské listy*, 1888, č. 9, s. 159.

⁵⁴ BAHENSKÁ, M.: *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 46.

školy přece jen postupně rostla. Navštěvovalo ji stále více dívek, čemuž pomohlo dobré jméno ústavu vybudovaném na schopném učitelstvu a kvalitně zprostředkované výuce.⁵⁵

Vyšší dívčí škola nebyla zpočátku oblíbená majetnějšími vrstvami, přestože právě pro ty nepředstavovalo zaplacení školného problém.⁵⁶ Důvodem pro takovéto rozhodnutí byl zvyk, kterého se zámožné rodiny držely a raději vychovávaly své dcery doma.

Máme už jisté povědomí o tom, jak vypadalo vzdělávání dívek ve veřejných i soukromých ústavech. V článku z roku 1888 se dozvídáme, že výuka na Vyšší dívčí škole zahrnovala nejrůznější předměty jako český jazyk, cizí jazyky, zeměpis, dějepis, přírodopis a mnohé další. Je nutné poznamenat, že se dívky učily domácímu hospodářství i ženským pracím, které slečny měly připravit na fungování v domácnosti.⁵⁷ Náplň výuky na Vyšší dívčí škole v Praze se ani v dalších letech bohužel nezměnila, naopak škola nehodlala na svých metodách nic měnit. Ano, žákyně získaly širší vědomosti, ale ty na druhou stranu neměly být využity v dalším studiu či povolání. Dívky neměly být vedeny k vlastní nezávislosti, nýbrž se po studiu měly obrátit ke svým obvyklým úkolům.⁵⁸

„Vyšší dívčí škola nemá tak na zřeteli dívku na sebe samu na své ruce odkázanou, jako dívku, která požívaje ochrany rodinné, v rodině též nachází cíl svého života, i pěstuje vše, čeho jest třeba vzdělané společnosti, vychovatelce, matce hospodyni...“⁵⁹

Pro české emancipační hnutí byla existence školy nanejvýš důležitá. Přesto si už *Ženské listy* roku 1874 uvědomují, že ústav nesplňoval jimi vytoužený záměr. Vyšší dívčí škola nevedla své žáčky k tomu, aby si po studiu hledaly zaměstnání a získaly tak schopnosti postarat se o sebe sama. Magazín si uvědomoval důležitost školy, avšak nehodlal ji idealizovat a projevil svůj nesouhlas co se týče přístupu setrávajícího na starých domněnkách. *Ženské listy* byly v tomto ohledu objektivní.

„Staroslavná Praha, která již dávno pojala úmysl zreformovati vyšší dívčí školu, uznávajíc, že tato škola za stávajících poměrů má pro dívčí vzdělání jen podřízený význam, přece na ni nelituje značného nákladu...“⁶⁰

Citovaný úryvek ze *Ženského světa* pochází sice z roku 1897 avšak nespokojenost s takovouto výchovou započala už dříve. Stejně jako *Ženské listy*, si i tento magazín všímá

⁵⁵ LENDEROVÁ, M.: K hříchu i k modlitbě. Žena devatenáctého století, s. 64.

⁵⁶ BAHENSKÁ, M.: Počátky emancipace žen v Čechách, s. 41.

⁵⁷ *Městská vyšší dívčí škola v Praze*. *Ženské listy*, 1888, č. 9, s. 159.

⁵⁸ BAHENSKÁ, M.: Počátky emancipace žen v Čechách, s. 50-52.

⁵⁹ *Městská vyšší dívčí škola v Praze*. *Ženské listy*, 1874, č. 8., s. 70.

⁶⁰ *První sjezd žen československých*. *Ženský svět*, 1897, č. 3, s. 82.

ustrnutí Vyšší dívčí školy, která postupem času začala být vnímána jako nedostačující. Povšimněme si však, že tohoto problému si na konci 19. století začíná všímat i město Praha, která systém školy chtěla upravit.⁶¹

Pohled periodik je tedy totožný. I když bylo dívčí školství a jeho nutné zlepšení tématem stále častěji rozebíraným a uznávaným, pořád přetrvává zarytá idea o odlišnosti mužských a ženských schopností v rámci vzdělávání.

„Za našich dnů, kdy zájem opravdový o vyšší vzdělání dívčí tak utěšeně se zmáhá a do vrstev širších stále hlouběji a hlouběji přesvědčení vniká, že nutno, aby ženě právě po stránce osvětové dostalo se vzdělání rovnocenného a přece zase zvláštní povaze její uzpůsobeného...“⁶²

Názor, že jsou ženy od mužů povahově a schopnostně odlišné zastával František Drtina, jakožto známý přispěvatel do periodika *Ženský svět*. Ačkoliv věřil, že je třeba zlepšit obecnou vzdělanost ženské populace, která za tou mužskou pokulhávala, byl současně přesvědčen, že výuka u obou pohlaví nemůže být stejná. Ženy podle něj měly své specifické vlastnosti, kvůli kterým jim mělo být vyučování na školách přizpůsobeno.⁶³ Třebaže byly některé jeho myšlenky pokrokové a v určitém směru podporovaly ženskou emancipaci, nebyly tak progresivní jako u některých ženských přispěvatelek. To však ale neznamená, že jiné ženy na danou problematiku někdy nenahlížely stejně.

4.1.3 Průmyslová dívčí škola

O ženské práci a nezávislosti nechtěla společnost moc slyšet, přičemž pokud k diskusi došlo vyjádřila se k tomuto tématu většinou kriticky. Samostatnost ženy byla tedy velice citlivou a problematickou otázkou, na kterou se teď také více podíváme. Prostřednictvím *Ženských listů* a *Ženského světa* si přiblížíme zápas tradičních a modernějších názorů, jejich odlišná očekávání a opět detailněji nahlédneme do českého dívčího školství.

Průmyslová dívčí škola v Praze se snažila, aby dívky získaly vědomosti a zkušenosti, které poté měly dopomoci v získání práce.⁶⁴ To ji také odlišovalo od výše zmíněné Vyšší dívčí školy, která souhlasila s tím, že po studiu si měla dívka hledat partnera, ne povolání. Magazín *Ženské listy* problematiku vzdělání, konkrétněji jeho následné využití, připomíná ve

⁶¹ Tamtéž, s. 82.

⁶² DRTINA, F.: *Vyšší výchova dívčí ve Francii*. *Ženský svět*, 1897, č. 8, s. 111.

⁶³ Tamtéž, s. 111.

⁶⁴ LENDEROVÁ, M. – JIRÁNEK, T. – MACKOVÁ, M.: *Z dějin české každodennosti*, s. 225.

druhém čísle z roku 1885. Pokud by přes veškeré obstrukce žena nakonec lepšího vzdělání dosáhla, dostala se tak pouze do slepé uličky, ze kterého nebylo úniku. Ani získané znalosti tedy často neposkytly ženám možnost odklonit se od jejich určeného poslání.⁶⁵

„Do nedávných dob nebylo ve vlasti naší dráhy, po níž by bylo kráčetí dívce české, toužící nabytí vzdělání vyššího ať již z vědychtivosti, ať proto, že by jim byla přála sobě dopracovati se samostatnosti. A byť i bylo podařilo se některé dívce cestou soukromou získati vzdělání sebe vzácnějšího, nemohla ho přece užiti k působení veřejnému, k zajištění své existence.“⁶⁶

Tuto skutečnost chtěla změnit právě Průmyslová dívčí škola, která se od Vyšší dívčí školy lišila i v jiných ohledech.

„Žákyně do této školy byly přijímány z rodin nejmuznějších úplně zdarma a nad to byly o vánocích úplným oděvem opatřeny. Nad dívkami školou odchovnými měl spolek právo dozoru až do jejich 18. roku, umísťoval je a uzavíral jich jmény smlouvy služební i pracovní. Vyučováno bylo šití na stroji, šití prádla a šatů, malbě na skle a na porceláně, na dřevě i plátně... Mimo jmenované již předměty učily se žáčky jež dřevoryjectví, litografii, pletení klobouků atd. Žákyním nejnadanějším umožněno bylo studovati na paedagogiu. V roce 1872 učily se žáčky též sazečství...“⁶⁷

Oproti Vyšší dívčí škole navíc studentky Průmyslové školy nemusely nic platit, pocházely pouze z chudých poměrů a nákladné studium si v žádném případě navíc nemohly dovolit. Volba takovéto školy pro ně tedy byla ideální. Jak už bylo výše naznačeno, rozšířily si zde vědomosti a naučily se dobře činností a prací, které poté měly dopomoci v hledání dobrého zaměstnání.⁶⁸ Z uvedených informací bychom mohli chápat, že škola dívky jistým způsobem podporovala. Nabízela jim nejenom širokou škálu zaměření, ale také jim pomáhala i v jejich osobním životě. Článek *Ženských listů* dále připomíná, že při onemocnění dívky dostaly léky, popřípadě jim byla hrazena lékařská péče. Zajímavý je i fakt, že v těchto případech mohly obdržet i finanční příspěvek.⁶⁹

Takovéto podporování mělo svůj důvod. Je vhodné zdůraznit, že škola byla spjata s osobností Marie Riegrové Palacké a spolkem sv. Ludmily.⁷⁰ Ten byl známý i pro své dobročinné působení. Všechny nemajetné dívky nebyly ale do této školy připuštěny, jen ty

⁶⁵ STRÁNSKÁ, B.: *Průchod pravdě*. Ženské listy, 1885, č. 2, s. 17.

⁶⁶ Tamtéž, s. 17.

⁶⁷ *Z jubilejní zprávy „Spolku sv. Ludmily“ v Praze*. Ženské listy, 1901, č. 8-9, s. 190.

⁶⁸ LENDEROVÁ, M. – JIRÁNEK, T. – MACKOVÁ, M.: *Z dějin české každodennosti*, s. 225

⁶⁹ *Z jubilejní zprávy „Spolku sv. Ludmily“ v Praze*. Ženské listy, 1901, č. 8-9, s. 190.

⁷⁰ První ženský spolek v Čechách. Založen roku 1851.

pracovitě, motivované a nemajetné mohly nastoupit, jelikož zejména takovým chtěla Riegrová Palacká zajistit lepší budoucnost. Svoji podstatu škola ale splnila. Dívky si nacházely práci v nejrůznějších oblastech, nejúspěšnější byly však ty, jejichž vyučení a schopnosti souvisely s oborem typicky ženským jako např. šití. Hůře si pak hledaly zaměstnání dívky z oborů účetnictví nebo i knih vedení.⁷¹

Získání práce mohlo být pro některé snadnější, pro některé obtížnější. Celkově je ale zásadní, že většina dívek získala znalosti a praktické schopnosti, které jim měly cíleně dopomoci k finančnímu osamostatnění. Průmyslová dívčí škola tak přišla s revoluční myšlenkou, která představila nový pohled a měnila chápání dosavadní ženské předurčenosti.

Řekli jsme si, že do této školy byly přijímány dívky z chudých poměrů, kterým měl ústav pomoci zlepšit jejich finanční situaci. Nejvíce tak byly novodobým přístupem k práci ovlivněny právě ony.

„Ale tím opět ocitla jsem se u mezí, jež ve stati této překročiti nemohu, neboť účelem těchto řádků jest jenom to, aby konečně pozornost byla obrácena k práci žen provdaných, která téměř za nic nebývá vážena, i aby k tomu bylo ukázáno, že nejen těm, které zůstaly svobodny, ale i těm, které se provdají, třeba vážné přípravy na zlé doby života.“⁷²

Článek Barbory Hoblové připomíná, že vedle žen svobodných jsou zde ještě i ty provdané. Mnoho žen pořád doufá v to, že si najdou manžela, který se o ně a jejich rodinu postará, avšak neexistovala záruka, že tomu tak bude. Autorka upozorňuje, že situace se může ze dne na den změnit a snaží se současně čtenářky motivovat, aby se pokusily o své vlastní zaopatření. Hoblová k tomu všemu ale ještě dodává, že práce ani příjem ženu nijak nezkaží. Pořád bude dobrou manželkou a matkou.⁷³

Jisté zvyklosti přetrvávaly a formovaly chod emancipace. Jelikož byla žena převážně viděna právě v tomto světle, byly požadavky, argumenty, důkazy, často stavěny na principech takto silně uchopených převážnou částí společnosti. Díky tomu mohly být dříve a lépe akceptovány.

Vraťme se na malý moment zpět k ženské práci, konkrétněji k platu, kterým jsme se zabývali už v předchozí části práce. V době druhé poloviny 19. století bylo pořád typické, že

⁷¹ BAHENSKÁ, M.: Počátky emancipace žen v Čechách, s. 60-65.

⁷² HOBLOVÁ, B.: *Práce, která nežádá chvály*. Ženský svět, 1899, č. 13, s. 146.

⁷³ Tamtéž, s. 146.

ženy měly nižší mzdu než muži. Tato nespravedlnost a nevýhoda nebyla ale nijak zvlášť řešena, což mělo své kořeny ve tradičních představách o mužské a ženské roli v práci a domácnosti.⁷⁴

„Průmyslová činnost ženy stala se záhy mocným činitelem hospodářským, s nímž kapitalisté rádi počítali. Již sama nabídka ženské síly pracovní působila nepříznivě na úpravu mzdy vůbec, nad to byla žena již předem ochotna prodávati práci svou levněji, protože své vlastní potřeby životní obmezovala na míru nejskrovnější, kladla mnohem méně odporu prodlužování doby pracovní, srážkám se mzdy, vypláčení výtědku v předraženém zboží...“⁷⁵

Přestože K. Jamník ve svém článku z roku 1897 vidí hospodářský přínos ženy, uvědomuje si, že její působení v něm není rovnocenné. Problémy se netýkaly pouze příjmu, ale zasahovaly do mnoha jiných pracovních oblastí. Ani zde ale ženy neprojevovaly výraznější nespokojenost, nýbrž pokračovaly ve své činnosti.⁷⁶

Ačkoliv Průmyslová dívčí škola neměla příliš dlouhého trvání a zanikla po dvaceti letech svého působení, přinesla do české emancipace rozhodující myšlenku. Ženy se začínají vzdělávat s úmyslem najít si po studiu práci a jsou tak schopny dojít k jistému finančnímu osamostatnění.⁷⁷ Ne všechny ústavy ale vedly dívky k samostatnosti a volbě vlastního povolání. Bezpochyby ale tyto instituce, zmíněné spolky, jejich představitelé a ostatní přispěvatelé napomohli rozvoji dívčí vzdělanosti v českých zemích.

4.1.4 Žena jako učitelka

Předpoklad, že se žena jednoho dne ocitne v roli matky a bude fungovat jako vychovatelka svých dětí je už známý. Vedl však také k tomu, že mezi prvním ženám umožněným povoláním se objevilo zaměstnání učitelky. Avšak ani vykonávání této profese se neobešlo bez nejrůznějších omezení či negativních a odmítavých komentářů, které přicházely z mnoha stran.

Přestože je vysokoškolské studium pořád nereálné, bylo umožnění vůbec skládat maturitní zkoušku záležitostí doopravdy přelomovou. Ani ta ale nezajistila dívkám pracovní pozici na všech typech škol v českých zemích.

⁷⁴ JAMNÍK, K.: *Žena v hospodářství národním*. Ženský svět, 1897, č. 3, s. 38.

⁷⁵ Tamtéž, s. 38.

⁷⁶ Tamtéž, s. 38.

⁷⁷ LENDEROVÁ, M. – JIRÁNEK, T. – MACKOVÁ, M.: *Z dějin české každodennosti*, s. 225

„Jsou u nás poměry přesmutné. V Anglii, ve Francii, zvláště ale na Rusi a v Americe otevřely se ženám dráhy mnohé; ženy mohou býti učitelkami na všech školách, na obecných, na středních i na vysokých... Jest patrně u nás těžko voliti i pro dívky nejnadanější cestu, již by pojistily sobě samostatnost.“⁷⁸

Ženy nemohly původně působit v ústavech veřejných. Teprve od roku 1869 jim bylo umožněno učit v nižších smíšených či chlapeckých třídách anebo na dívčích školách. Pokud chtěly pracovat přímo na škole měšťanské musely ještě vykonat odbornou zkoušku.⁷⁹ Když už absolventky pedagogia nemohly vyučovat všude, očekávalo by se, že budou alespoň tam, kde jim to je povoleno. Bohuslava Sokolová nás dále informuje, že se děvčata často odebrala úplně jinou cestou. Není možné nepovšimnout si obrovského zklamání autorky, která následně uvádí, že převeliký počet dívek se po ukončení studia živil šitím.⁸⁰

Majorita vystudovaných chtěla být taktéž zaměstnaná v Praze, avšak kvůli nedostatku pracovních míst nakonec povětšinou učila jinde. Podmínky na těchto školách nebyly ale vůbec uspokojivé. Špatná hygiena, nedostatečné nebo zničené vybavení, skutečnost, která byla téměř všudypřítomná.⁸¹

Vystudované učitelky se takto dostaly do poměrně zapeklité situace. Na jedné straně mohly být zaměstnány v úplně jiném odvětví. Bohužel v tom své znalosti obvykle nijak nevyužily. Na straně druhé se svému povolání věnovat mohly, avšak nebyly vítané na každé škole. Dále je od mohlo odrazovat i to, že vůči učitelkám stále existovaly určité předsudky.

„Dokázav, že ženštiny skutečně jsou schopny zastávati s prospěchem úřad učitelský, uvažoval referent dr. Preischke otázku jinou, - totiž tu, jest-li také žádoucnó, aby učitelky na školách působily zároveň s učiteli, anebo-li lhostejno, působí-li pouze sami učitelé. Úsudek jeho dopadl velice ve prospěch učitelek v ten způsob, že jich právě kvůli individuálnosti ženské jakož důležitého činitele vychovatelského vedle učitelů mužských velice jest zapotřebí. Nikoli nedostatek učitelských sil mužských – (neboť ten nebyl by silami ženskými nikterak odstraněn) – avšak právě zvláštnost ženské povahy, ženskost učitelek sama jest referentovi hlavním důvodem, aby rozhodně se vyslovil ve prospěch důsledného jich odchovávání a dosazování. Právem a vahou prastaré zkušenosti přisuzuje ženě nejlepší vychovatelskou moc předně u dívek, kteréž – což samo sebou se rozumí – na učitelce vidí mnohem bezprostřednější vzor pro sebe

⁷⁸ SOKOLOVÁ, B.: *Jaké péče dostává se u nás duševnímu nadání žen*. Ženské listy, 1890, č. 2, s. 32.

⁷⁹ LENDEROVÁ, M.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 429-430.

⁸⁰ SOKOLOVÁ, B.: *Jaké péče dostává se u nás duševnímu nadání žen*. Ženské listy, 1890, č. 2, s. 32.

⁸¹ LENDEROVÁ, M.: *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 429-430.

samy nežli na učitelé, a za druhé u dítek vůbec, neboť každý ví, že dítko dříve a snáze dovede sdílně se srozuměti s matkou nežli s otcem...Pravilť o tom dr. Preischke zcela vážně a prostě, že mezi všemi možnými povoláními ženskými právě učitelčino uprostřed dítek školních nejvíce se podobá přirozenému působení matky v rodině...Učitelky na školách, ačkoliv již po několik roků tam působí, jsou přece vedle učitelů zjevem novým, a jako obecná setrvačnost v odporu proti každé nezvyklé novotě nedůvěřivěji na ni hledívá, než na věci staré a ráda ji vytyká chyby: tak se i působení učitelek do podrobná kriticky rozebírá, a každého pochybení jedné z nich hned jako dokladu o nespůsobilosti všech užívá...“⁸²

Odkaz na přirozené vychovatelské nadání či na ženinu jemnou a nenahraditelnou povahu je nepřehlédnutelný. Pro české ženy usilující o emancipaci dívčího školství bylo ustálené chápání ženy a jejích vlastností důležitým podpůrným bodem. S tímto se setkáváme v *Ženských listech* i *Ženském světě* velmi často. Snaha periodik se ale hodně soustředila také na vyrovnání rozdílů a ukončení nevraživosti, kterou ženy tolik pociťovaly jak od mužů, tak i od žen. Mnohdy nepříjemné poznámky přicházely i od vlastních kolegů, kteří o svých protějšcích neměli nejlepší mínění a nebrali je na stejnou úroveň. *Ženský svět* navíc zmiňuje, že provdané ženy na učitelky obvykle nahlížely jako na druhořadé, jelikož byly pořád ještě v celibátu.⁸³

Pokud žena pracovala po boku mužů v oboru dosud jí moc neprozkoumaném bylo na ni pohlíženo jako na zvláštnost, zároveň však byla i hrozbou, která by mohla začít nahrazovat mužskou sílu.⁸⁴ Ani povolání učitelky tak silně spjaté s navyklymi ženskými hodnotami nebylo uznáváno jako vhodná pracovní pozice. Zájem žen se podle některých měl soustředit jinde.

4.1.5 Dívčí gymnázium Minerva

Cesta vedoucí ke školství bez rozdílů byla velice trnitá. Dívčí výuka nebyla stejná jako ta chlapecká a z tohoto důvodu byla děvčata od chlapců oddělena. O odstranění těchto odlišností usilovalo české ženské hnutí po velmi dlouhou dobu. Předmětem zájmu budou nyní tyto snahy doprovázené četnými překážkami. Dojdeme k tématu maturitních zkoušek a nakousneme i problematiku vysokoškolského studia.

„Především bude zřetel můj obracen k důkladné opravě školství našeho, které má odchovávat občany mravné a pro život vzdělané, a ježto na vzdělání a rozumový vývin mají stejné právo i

⁸² PRIKNEROVÁ, E.: *V příčině otázky učitelek*. *Ženské listy*, 1878, č. 6, s. 81-84.

⁸³ *První sjezd žen československých*. *Ženský svět*, 1897, č. 3, s. 67.

⁸⁴ PRIKNEROVÁ, E.: *V příčině otázky učitelek*. *Ženské listy*, 1878, č. 6, s. 81-84.

ženské, poněvadž obdařeny jsou týmiž vlastnostmi duše jako mužové, i jim jest třeba, aby mohly si dobytí v životě čestného a samostatného postavení a obraceti činnost svou ve prospěch národa našeho jehož větší polovičku tvoří; proto v stejné míře chci pohlížeti ku vzdělání mládeže ženské.“⁸⁵

Podobné přesvědčení, jaké měl Vojta Náprstek ohledně ženského studia a jeho zrovnoprávnění nebylo zastáváno všemi. Jak vyšší dívčí školy, tak školy průmyslové výrazně reformovaly a posouvaly české dívčí školství kupředu. Děvčata sice mají přístup k širšímu rámci škol a vzdělávacím kurzům, ale představa čistého, nijak neomezeného vzdělávání, jak si ho Náprstek představoval pořád ještě není reálná. Poprvé se k této ideji přiblížilo až dívčí gymnázium Minerva.

„Ještě do nedávna zdálo se naše počínání mnohému býti pouhou fantasií; až na samý práh této síně, ve které se za tři dni zahájí první ženské gymnasium české, až k tomuto okamžiku, ve kterém spolek „Minervu“ v život vítáme, sáhaly pochybnosti pochybovačů. A nám samým připadá den dnešní jako čarovné splnění krásného snu.“⁸⁶

Založení nové školy bylo vysněným přáním tehdejších emancipovaných žen, zároveň však i úkolem nelehkým. Boj o rovnoprávnost nebyl u konce, naopak teprve započal. Nepřekvapí nás, že se existence nového dívčího gymnázia ale nelíbila všem. Někteří lidé se nehodlali odklonit od starých zásad, které pořád považovali za absolutní. Věřili, že dívčí gymnázium je něčím zcela neúčelným a dívky by se měly raději věnovat tradičním ženským povinnostem.⁸⁷ Proti těmto stereotypním vymezením se ale postavily *Ženské listy*, které činnost gymnázia na mnoha svých stránkách podporovaly.

„...Gymnasium řečené má letošního roku 22 žaček, jež vykonavše studia, při své snaživosti, pílí a skutečném nadání opatřily si tolik vědomostí, kolik se žádá na studujících mužských. Žačky tyto dospěvše třídy, která se rovná osmé třídě gymnasijsní, hlásí se o to, aby směly na některém veřejném ústavě pražském podrobiti se maturitní zkoušce. Nelze tedy tvrditi, že by ženy buď neschopny byly vzdělání všeobecného, jakého se dostává na gymnasiích průpravou ke studiím odborným, nebo že by se k němu měly netečně.“⁸⁸

Jelikož byla Eliška Krásnohorská zakladatelkou Minervy a redaktorkou *Ženských listů*, nepřekvapí nás, že toto periodikum stálo na straně gymnázia. Zvolené argumenty jsou však

⁸⁵ TŮMOVÁ, Ž.: *Volební právo žen*. *Ženský svět*, 1897, č. 16, s. 200.

⁸⁶ *Dozvuky po zahájení „Minervy“*. *Ženské listy*, 1890, č. 11, s. 216.

⁸⁷ NOVÁKOVÁ, K.: *Představa o ideální ženě očima dobových periodik*. V období let 1850–1914, s. 72.

⁸⁸ *Petice českých žen o povolení ženského studia na universitách rakouských*. *Ženské listy*, 1895, č. 4, s. 72.

věcné a vyjadřovaly se o skutečnostech, které byly prokazatelné. Dívky dle Krásnohorské zvládaly výuku stejně dobře jako chlapci a žádné větší vědomostní rozdíly mezi nimi nebyly. Škola v tomto ohledu zaručeně dokázala, že jsou ženy schopné zrovna jako muži a přiblížila se tak ideálu zrovnoprávnění.

Poněvadž se už jednalo o gymnázium, očekávalo se, že studium bude zakončeno maturitní zkouškou, kterou jak už úryvek uvádí, dívky chtěly konat. V tomto momentě ale přichází zásadní problém. Maturitní zkouška se totiž na nově vzniklém dívčím gymnáziu zpočátku konat nemohla.⁸⁹

„Žádost, kterou podal spolkový výbor společně s 19 žačkami nejvyšší třídy své soukromé střední školy vys. c. k. ministerstvu vyučování o povolení, abyžačky tyto byly ku příštím maturitním zkouškám připuštěny na některé na některé české státní gymnasium, vyřizena v ten smysl, že se jim dovoluje podrobiti se maturitním zkouškám na c. k. akademickém gymnasii v Praze...“⁹⁰

Jelikož byla škola soukromá neměla oprávnění pořadat závěrečné testování, což platilo až do roku 1895. Teprve tehdy bylo studentkám konečně umožněno zkoušku vykonat, avšak ještě ne na půdě Minervy.⁹¹ Od roku 1895 oba magazíny sledovaly dění kolem maturity velice podrobně. Zaměřily se nejenom na počátky, ale i průběh a vývoj zkoušky. S těmito tématy se od zmíněného roku setkáváme častěji a téměř v každém čísle. Časopisy navíc doufaly, že tento pokrok dále ženám umožní dostat se na univerzitní půdu.

„Ježto žačky čtvrté vyšší třídy Minerviny soukromé střední školy dívčí statečně pokračují v nejtěžší, poslední části studia gymnasijního, chystajíce se vážně na zkoušky maturitní, předsevzal výbor všecky nutné kroky k tomu účelu, aby jim vysoké studium bylo učiněno přístupným...“⁹²

Vybraný úryvek je však pouze jedním z mnoha dalších, ale je i ukázkou, že maturita a vstup na vysokou školu byly dvě témata, které spolu šly ruku v ruce. České země byly každopádně co se týče otázky maturity pozadu. Pohled časopisů se ale zaměřil také na situaci v zahraničí. Nejenže bylo čtenářstvo informováno o mezinárodním dění a získalo si tak nové poznatky, časopisy jim ukázaly i moderní a pokrokový pohled některých států. Ty se poté díky svému přístupu stávaly vzorem a formovaly emancipační myšlenky českých žen. Takovouto

⁸⁹ BAHENSKÁ, M.: Počátky emancipace žen v Čechách, s. 132.

⁹⁰ „Minerva,“ spolek pro ženské studium v Praze. Ženské listy, 1895, č. 3, s. 52.

⁹¹ LENDEROVÁ, M.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, s. 436.

⁹² „Minerva,“ spolek pro ženské studium v Praze. Ženské listy, 1895, č. 1, s. 11.

zemí bylo například Švédsko. Magazín *Ženské listy* své čtenářky informoval už v roce 1872, že zde byla k maturitě jako druhá žena připuštěna Johanna Levysohnová.⁹³

I když byla ale zkouška konečně českým dívkám umožněna, přístup žen na univerzitu přesto nebyl hned možný a vázaly se k němu četné obstrukce. Nicméně ambice Minervy byly jasné a příslušné ženy je hodlaly uskutečnit.

„...Ježto se při tom stala mimochodem i zmínka o Minervě, odpověděno z druhé strany mezi jiným, že prý chytrácky předstíráme, jako by nám šlo jen o farmaceutky, a zatím prý nám jde o dobytí university vůbec. Minerva, jež od prvopočátku veřejně si vytkla universitní studium ženské za svůj cíl a jiného úkolu nemá, ta prý předstírá farmacii, aby toto zamaskovala! Nikoliv: Minerva chce oboje, - i lékárny i universitu a to zcela hlasitě a zjevně.“⁹⁴

„V nejnovější době přičiněním Elišky Krásnohorské zřízen spolek Minerva, který obral si za úkol raziti ženám cestu k studiím universitním a který vydržuje po tu dobu privátní gymnasium...“⁹⁵

Podle *Ženských listů* i *Ženského světa* se Minerva od samého začátku nijak netajila svou ctižádostivostí dostat české ženy na vysoké školy, o čemž svědčí i článek z roku 1897, který uvádí, že už roku 1890 byla říšské radě podána žádost o připuštění žen k univerzitnímu studiu.⁹⁶

4.1.6 Otázka přístupu na univerzity

Od klášterních škol přes velký rozmach zahrnující zakládání Vyšší dívčí školy, školy Průmyslové a v neposlední řadě i gymnázia Minerva se dostáváme k problematice univerzitního vzdělání, které je *Ženskými listy* a *Ženským světem* sledováno. Oba periodika poskytovala ve svých číslech argumenty, které podporovaly existenci žen na univerzitách. Podívejme se, jak tento souboj proti tradičnímu pojetí vypadal.

Stejně jako dnes bylo nepostradatelné splnit maturitní zkoušku. Jak ale vypadala situace po ní a jaké měly ženy možnosti? Všechny studentky, které maturitu absolvovaly, se přirozeně nepokoušely dostat na vysokou školu. Pokud se pro studium ale rozhodly, čekaly je mnohé potíže. Ambice se mohly potkat s neúspěchem, žádost mohla být z nejrůznějších důvodů zamítnuta, a navíc už jen fakt, že ženy získaly lepší vzdělání, než by se podle představ některých

⁹³ *Ve Štokholmě. Ženské listy*, 1873, č. 3, s. 26.

⁹⁴ *Z kroniky ženských snah. Ženské listy*, 1893, č. 8-9, s. 159.

⁹⁵ *První sjezd žen československých. Ženský svět*, 1897, č. 3, s. 8.

⁹⁶ *Provolání. „Minerva,“ spolek pro ženské studium v Praze. Ženské listy*, 1897, č. 3, s. 47.

mělo, i to vyvolalo v mnohých lidech nelibost. Otázka univerzitního studia byla zajisté problematikou velice složitou.

„Spolek ‚Minerva‘ v Praze podá říšské radě k příštímu zasedání jejímu opět petici v ten smysl, aby ženám za týchž podmínek jako mužům bylo dovoleno studovati na universitách v Rakousku a zejména v Praze na lékařské a filosofické fakultě. Důvody této žádosti jsou ctěnému čtenářstvu Ženských listů známy z nesčíslných již statí, zpráv a úvah...“⁹⁷

Roku 1890 poslala Minerva říšské radě návrh, ve kterém spolek žádal, aby mohly ženy studovat na vysokých školách. Roku 1895 byla podána další petice zahrnující stejné podmínky jako ta předchozí, ve které se emancipistky opět dožadovaly rovnoprávnosti. Poprvé ženy vyžadují vzdělání bez rozdílů, a to dokonce na dvou fakultách.⁹⁸ Výběr těchto fakult měl svoje opodstatnění, bylo totiž nejvíce pravděpodobné, že své brány otevřou jako první.

Oproti modernímu chápání, které chtělo ženu a její schopnosti povznést na úrovni intelektuální stáli však jedinci u kterých pořád přetrvával dojem, že požadavky českého ženského hnutí jsou zcela mimo realitu. Věřili, že přílišné vzdělání zničí ženinu jemnost. Do třetice existovaly i názory, které zcela neodsuzovaly vzdělanost ženy. Ta ale neměla překročit bezpečné hranice. Společnost byla rozdělena na několik táborů, přičemž každý z nich nahlížel na otázku ženského studia jinak. Časopisy však hájily schopnosti žen a poskytovaly argumenty, které toto podporovaly.

„– Žena nemá býti lékařkou, protože má cit! – Což lékař ho nemá? Lituji každého nemocného, který by byl tak nešťasten a dostal se do ruky necitelnému lékaři, – ačkoliv to ani předpokládati nedovedu! Právě nejideálnější jinoši si zvolí za cíl svého života medicínu, protože cítí potřebu pomáhati lidstvu. A cit, že vykonali něco dobrého, je často jediným honorářem lékařovým. A právě že jest u ženy ten soucit na nejvyšším stupni vyvinut, proto může na základě tom býti výtečnou lékařkou.“⁹⁹

Chápání, že jsou muži bytosti praktičtější, racionálnější a ženy naopak stvoření citlivější je známé. Autorka toto rozdělení zcela nevyužívá, jelikož se zaměřila pouze na cítění, které podle ní mají oba dva. Poslední větě bychom ale mohli rozumět tak, že emoce jsou přece jenom bližší ženám.¹⁰⁰ Jak jsme už výše zmínili, ani jedinci jako František Drtina, kteří úplně nestáli

⁹⁷ *Nová petice o ženské studium. Ženské listy, 1895, č. 2, s. 21.*

⁹⁸ *Tamtéž, s. 21.*

⁹⁹ *HOVORKOVÁ, Z.: O nezpůsobilosti žen k lékařství. Ženský svět, 1900, č. 11, s. 126.*

¹⁰⁰ *Tamtéž, s. 126.*

proti studiu žen se občas nevyvarovali zarytým přesvědčením. Přece však mohlo i takovéto chápání znamenat určitý krok dopředu.

Vysokoškolské poměry v českých zemích nebyly zrovna nejpříznivější. Většinu univerzit měl pod dohledem stát, a právě tak určoval i jejich chod. Ženám situace v tomto ohledu nepřála a ani zákon vydaný v roce 1878 nenapomohl.¹⁰¹ Daný výnos přišel s velkou ránou pro Minervu, jelikož zavrhl ideu studia žen na univerzitách a současně s tím připomenul, že muži a ženy musí být v případech vyššího vzdělání od sebe odděleni. Třebaže dále povolil ženám navštěvovat vysokoškolské přednášky, neznamenal to, že se zájemkyně mohly účastnit hodin určených pro muže. Byly jim vyhrazeny jejich vlastní. Výjimka mohla být sice udělena, ale vyžadovala souhlas nejen přednášejícího, nýbrž fakulty jako takové.¹⁰²

Problémem nebyly pouze neústupné představy lidí. Další překážkou bylo i samo právo, které emancipace nemohla nijak obejít či ignorovat. Jedinou zbývající možností bylo studium v zahraničí. Zvolenou zemí bylo často právě Švýcarsko.

„Onou universitou v Evropě, na které až doposud vystudovalo nejvíce žen všech národností, jest Curyšská. Pro každého, koho zajímá otázka ženského studia, nechť si dosud utvořil o ní úsudek příznivý či nepříznivý, velice důležitým poučením musí býti věrohodná zpráva a průběhu a prospěchu ženského studia na univerzitě této; a kdož by o něm mohl spolehlivější zprávu podati než-li muž, který byl po léta kolegou studujících žen v posluchárnách i anatomických sálech university Curyšské a posléze profesorem na týchž vysokých školách, přednášejícím posluchačstvu smíšenému ze studentů a studentek?“¹⁰³

Osobou, která informovala veřejnost o svých dlouholetých zkušenostech byl prof. Arnold Dodel, který se na vysokoškolskou otázku díval velice pokrokově. Studentky pro něj představovaly důležitou skupinu, která na univerzitě studovala po boku mužů. On sami jejich přítomnost respektovali, a nakonec i ocenili. Dodel se na tuto spolupráci díval jako na postup vpřed na který byl velice hrdý.¹⁰⁴ Jeho sdělení každopádně emancipační snahy ještě podpořilo.

Podobnou taktiku zvolily *Ženské listy*. I ty se v článku z roku 1899 obrátily na jednotlivé muže, u kterých nacházely porozumění. Jako pokrokové označily profesory nejenom

¹⁰¹ LENDEROVÁ, M.: K hříchu i k modlitbě, s. 269.

¹⁰² STUMPFŮVÁ, Š.: Vzdělávání žen v 19. století na území Rakouska-Uherska, s. 44.

¹⁰³ *Svědectví o studentkách*. *Ženské listy*, 1893, č. 11, s. 204-205.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 204-205.

v Curychu, ale i Bernu, Basileji, Ženevě a dalších městech. Současně v textu připomínají, že od 60. let na těchto univerzitách studovalo 15 až 20 % žen.¹⁰⁵

Časopisy se dále mohly obracet na muže z poměrně prostého důvodu, jejich slovo mělo totiž větší hodnotu. Pokud se navíc jednalo o názor univerzitního profesora, který na vysoké škole působil nějakou dobu byly čtenářovy pocity ještě zesíleny, což mohlo vzbudit u mnohých větší zájem.

Je očividné, že české země se s těmito státy vůbec nemohly rovnat. Tato problematika se ale dostává více a více do popředí, přičemž jsme na začátku této podkapitoly naznačili, že prvně nastal boj o fakultu filozofickou a lékařskou. Když už se zdálo, že v českých zemích dojde k obratu byly vyhlídky na proměnu, ale zastaveny. A doufání v lepší zítřky nahradilo zklamání.

„Na určito očekávané uvolnění řádného medického studia žen na rakouských univerzitách, k němuž zvláště osoba právě odstouplého správce ministerstva kultu a vyučování svob. pána Hartla zdála se býti zárukou, se nedostavilo.“¹⁰⁶

Na revoluční okamžik se ale nemuselo čekat příliš dlouho. V září roku 1900 totiž konečně ministerstvo svolilo ženám studovat jak medicínu, tak farmacii. Vedle těchto fakult byla už ale roku 1897 zpřístupněna i fakulta filozofická.¹⁰⁷ Zajímavě, co se farmacie týče, studentky mohly nastoupit až ve studijním roce 1903-1904. V případě fakulty lékařské musely dívky složit maturitní zkoušku, což není vůbec překvapivé, avšak tu bylo třeba uskutečnit na předlitavském gymnáziu. Současně byla však udělena výjimka pro některé zahraniční školy. Ženy se tedy po dlouholetém boji konečně dostávají na univerzity v Praze, Vídni, Innsbrucku, Krakově anebo Štýrském Hradci.¹⁰⁸

„Dvě fakulty universitní jsou již dívkám našim otevřeny dokořán, jsme však pevně přesvědčeny, že i třetí světská fakulta, právnická totiž, s nemenší osvícenou spravedlností a blahovolností, než jakou s k věčné cti své proslavily české fakulty filosofická i lékařská, všecku svou ochotu by prokázala studujícím dívkám, kdyby s touž horlivostí a opravdovostí se k ní hlásily jako předchůdkyně jejich k oběma fakultám, nyní již získaným...loni uveřejnil universitní profesor dr. Edmund Bernatzik své dobrozdání...Pravil v něm: ‚Připuštění ženy ke studiu právnickému jest pouze přirozeným důsledkem, bylo-li jí dovoleno podrobiti se právoplatně maturitní

¹⁰⁵ Dobrozdání švýcarských profesorů. Ženský svět, 1899, č. 18, s. 210.

¹⁰⁶ Nové úspěchy žen ve vyšším studiu. Ženský svět, 1900, č. 1, s. 6.

¹⁰⁷ LENDEROVÁ, M.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století, s. 441.

¹⁰⁸ STUMPFŮVÁ, Š.: Vzdělávání žen v 19. století na území Rakouska-Uherska, s. 44-45.

zkoušce na některém gymnasiu. Prohlásí-li se jednotlivá individua, a třeba by tato byla rodu ženského, za zralá státi se řádnými posluchači universitními, bylo by to netoliko nespravedlností, nýbrž zároveň zřejmým si odporováním, chtíti je z universitních fakult zase vyloučiti. Zároveň bude také slušno a spravedlivo povoliti ženám, které na právnické fakultě inskribovány byly, skládati státní zkoušky; neboť bez oprávnění ke zkouškám bylo by veškeré studium na universitě bezcennou a bezúčelnou polovičatostí. “¹⁰⁹

Podobně jako František Drtina byl Edmund Bernatzik ve svých myšlenkách do jisté míry pokrokový. Přes všechna pozitiva na druhou stranu nevěřil, že ženy mohou zpočátku zastávat všechny právnické profese. Jmenovitě se jednalo o povolání soudce a správce úřadu politického, u kterých si ženu jednoduše nedokázal představit. Oproti tomu ženy viděl na finančním ředitelství, úřadech, poštách a telegrafech nebo jako tovární a živnostenské inspektorky. Podobně tak uznával i advokátky či notářky.¹¹⁰

Bernatzik současně nezapomíná podotknout námitky některých lidí věřících, že ženy budou takto mužům dosti konkurovat a ti se posléze kvůli nim ocitnou na horších pracovních pozicích. On sám ale nevidí rozdíl mezi chudobnou ženou a mužem, a připomíná, že oba dva případy jsou stejně závažné. K tomu navíc dodává, že muži jsou pořád o dost žádanější pracovní silou než ženy, jelikož existují funkce, které jim více nakloněné.¹¹¹ Negativní ohlas mužů proti ženám na kvalifikovaných postech i podle periodik nadále přetrvává a ani konec 19. století ani počátek století 20. nezastavil tyto myšlenky. Podle mnohých se úloha žen stále opírá o domácnost, především pak mateřství a jakékoliv pokusy o dosažení vyššího vzdělání toto narušují. Žena má být hospodyní a matkou a osobní rozvoj po stránce mravní, studijní či kariérní jí nepřísluší. Proti tomu se periodika odvolávají a jsou toho názoru, že žena jako taková může a je schopna zastávat svou pozici v rodině a současně pracovat a vzdělávat se stejně jako muži.¹¹²

Přestože byla ženám zprvu poskytnuta dosti omezená forma vzdělanosti, která se neměla dostat za hranice domácnosti, dočkaly se nakonec ženy vysněného přístupu na vysoké školy. Nejdříve na fakultu filozofickou, poté lékařskou. I když oproti jiným zemím opožděně. Mezi prvními státy, které umožnily ženám vstup na univerzity a byly zároveň vzorem pro české ženské hnutí byly mimo jiné i Spojené státy americké. Roku 1900 se zde vyskytovalo už 7399 lékařek a ranhojiček, 5989 spisovatelek, 1041 architektek, 3405 farárek, 1010 advokátek a

¹⁰⁹ *Ženy a studium práv.* Ženské listy, 1901, č. 8-9, s. 173.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 173-174.

¹¹¹ Tamtéž, s. 174.

¹¹² HOVORKOVÁ, Z.: *O nezpůsobilosti žen k lékařství.* Ženský svět, 1900, č. 11, s. 126.

327 905 učitelek. V zemích Evropy jako např. ve Francii bylo roku 1905 z celkového počtu vysokoškolských studentů 33 168 přibližně 1922 žen.¹¹³

Situace v Předlitavsku byla oproti jiným zemím jako Spojeným státům či Švýcarsku značně pozadu. Ke konci druhé poloviny 19. století však započaly snahy, které spolu s aktivní účastí četných osobností, jak mužů, tak žen, vyzvedly k pozornosti ostatních problémy týkající se ženského studia. Postupně bylo ženám umožněno studovat alespoň na dvou fakultách: roku 1897 filozofické a 1900 lékařské. Oproti tomu jejich vstup na zmíněnou fakultu právnickou byl ještě na nějakou dobu omezen.

¹¹³ BAUEROVÁ, J. – BÁRTOVÁ, E.: Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě, s. 131-132.

5 Závěr

Chápaní žen jako pohlaví založeného na citech, iracionalitě, nevhodného a nenáležitého k získávání jakékoliv vyšší formy vzdělání, procházelo nejen první, ale i druhou polovinou 19. století. Následná touha po získání širších vědomostí byla brána jako nesmyslný požadavek útočných emancipovaných žen, která se setkala s velkou vlnou výsměchu a nepochopením. Společnost byla zvyklá na tradiční pojetí ženy, jež se má věnovat svému manželovi a dětem. To byla veškerá náplň ženského života, jejich úděl. Výjimky nebyly tolerovány a zvyklosti se měly udržovat.

V 19. století ale ženy začínají více přemýšlet nad svým předurčením a rolí, která jim byla společností udělena. Ve druhé polovině mnohé z nich aktivněji vystupují se svými požadavky na změny a kritizují v *Ženských listech* a *Ženském světě* dosavadní nevhodné poměry. Nároky ale musely být něčím podloženy a ženy pro své emancipační snahy využily i samotné tradice. Oba časopisy odkazovaly po dlouhou dobu na ženu jako matku, která potřebuje mít určité vzdělání a znalosti, které může dále předat svým dětem. Je přirozené, že se postupem času žádosti týkající se vzdělání zvyšovaly a argumenty se proměňovaly spolu s nimi. Přesto na navyklých hodnotách a pochopeních ženy stavěly i *Ženské listy* a *Ženský svět*, a to ve druhé polovině 19. století.

Tradičními institucemi, do kterých byly dívky posílány byly klášterní školy a soukromé ústavy. Časopisy se k oběma z nich staví docela jinak. Klášterní výchova je vyobrazena jako přežitek, který vůbec dívkám neposkytuje potřebné znalosti, které by mohly v reálném světě využít. Jsou tedy vychovávány pouze pro klášter. Vedle nedostatečných vědomostí, ale příspěvatelky a bývalé studentky kritizovaly i další skutečnosti. Značným problémem byla izolace od okolního světa. Dívky a se svými rodinnými příslušníky a přáteli potkávaly velmi málo. Vedle toho samotné prostředí kláštera působilo na některé velmi chladně, a tudíž se často cítily jako v bublině ze které není úniku. Takovéto znaky měla klášterní výchova dívek, na kterou časopisy nahlížely negativně.

Vedle klášterů mohly dívky studovat na školách soukromých, které jsou hodnoceny podstatně lépe. Nejvíce se dozvídáme o ústavu Svobodových díky pamětem Elišky Krásnohorské zveřejněných v *Ženských listech*, která v několika ročnících zavzpomínala na školu a její fungování. Zmiňuje zápory i klady se kterými se při studiu setkala a je důležité připomenout, že je po celou dobu poměrně nestranná. *Ženský svět* takto ucelený pohled neposkytuje. Škola Svobodových nebyla předmětem zájmu tohoto periodika, ale to neznamená,

že by se *Ženský svět* soukromými ústavy nezabýval vůbec. Dokázal být objektivní jako Eliška Krásnohorská.

Existenci a činnost nadcházející Vyšší dívčí školy oba časopisy vnímaly více. Ačkoliv je instituce a její funkce zlepšit dívčí vzdělání zpočátku oceňována, jsou magazíny s ustrnutím tohoto ústavu v Praze viditelně nespokojeny a neostýchají se posléze zveřejnit svou kritiku. Doufaly totiž v rozvoj, který se nedostavil. I když byly dívky školou vychovávány v poměrně tradičním duchu, vnímala majetná vrstva ústav jako nepotřebný. Pořád totiž převládalo staré pravidlo, že kdo mohl vzdělával dceru doma. Vyšší dívčí škola však problém nikam nesměřujícího vzdělání nejprve neřešila a pokračovala ve své ustanovené činnosti. Nicméně se silícími nároky emancipace a rozvojem ženské otázky byla na konci 19. století dle *Ženského světa* nucena stav řešit.

Časopisy se zaměřily ale i na školy jiné, které se odhodlaly dívky vést k vlastnímu zaměstnání. Takovou školou byla Průmyslová dívčí škola v Praze. *Ženské listy* ale udávají, že práce ženy a její nezávislost byly ještě v roce 1885 tabuizovaným tématem. Škola svoji činnost ale započala a poskytla nemajetným dívkám nejenom praktické znalosti, které jim pomohly v nalezení práce, ale i osobní podporu. *Ženský svět* ale upozorňuje že vedle mladých a svobodných dívek jsou ženy provdané jejichž situace by také měla být řešena. Stejně to bylo i v případě platu, který byl přehlížen.

Taktéž i dívčí pedagogium usilovalo o to, aby dívky získaly samostatnost. Rozdíl je však v tom, že absolventky této školy vytvářely kvalifikovanou pracovní sílu. Dámské časopisy ale přibližují, že ačkoliv ženy zvládly maturitní zkoušku byly hodně limitovány a odsuzovány a společnost na ně nahlížela jako na méněcenné v práci i na veřejnosti. *Ženské listy* a *Ženský svět* se ale snažily o prokázání schopností těchto žen a poukazovaly na jejich přednosti a talent, které pramenily z jejich povahy. Články tohoto typu nejsou pro časopisy atypické.

Časopisy důkladně sledovaly i první dívčí gymnázium, které se jako první přiblížilo ideálu rovnoprávného vzdělání. Příspěvatelky a redaktorky *Ženských listů* informují své čtenáře o nejrůznějších událostech a úspěších školy, a i když bylo periodikum podporovatelem Minervy zachovalo si svoji objektivitu. Zároveň ženy detailně mapují i cestu k maturitní zkoušce, která se nejdříve na škole konat nemohla. Otázka maturity je v *Ženských listech* a *Ženském světě* úzce spjata s přístupem na univerzity, čehož hodlalo emancipační hnutí docílit.

Spolek Minerva se následně vložil i do této problematiky. Ve svých petičích žádal zpřístupnění dvou fakult, filozofické a lékařské. Celá záležitost nebyla ale vůbec jednoduchá,

jelikož neexistoval jednotný názor. Periodika uvádějí, že někdo existenci žen na univerzitní půdě kritizoval někdo schvaloval. Objevili se i zastánci oddělené mužské a ženské výuky. *Ženské listy* a *Ženský svět* se tak opět snaží nalézt argumenty, které nacházejí i u předních vysokoškolských osobností. Tito profesori pocházeli ze zahraničí, nejčastěji Švýcarska, poněvadž zde byla emancipace hodně popředu. Periodika tak na svých stránkách vedou jistý boj proti stereotypním míněním.

Snaha českého ženského hnutí se nakonec vyplatila a ženy mohly začít studovat na fakultě filozofické a poté i lékařské. Touha získat vysokoškolské vzdělání se ale dále stupňovala a na řadu přišly další fakulty např. právnická. *Ženské listy* v tomto případě zmiňují dr. Edmunda Bernatzika, jehož názor byl do jisté míry rozporuplný. Na jednu stranu věřil, že by se ženám měla otevřít zmíněná fakulta, na stranu druhou si však tyto absolventky nemohl jako soudkyně či političky.

Situace v českých zemích nebyla zpočátku vůbec dobrá, avšak ženské české hnutí vytrvalo a protlačilo za pomoci periodik ženy až na univerzitu.

Záměrem této bakalářské práce bylo poukázat na vývoj vzdělání ve druhé polovině 19. století za pomoci dobových dámských periodik, konkrétněji *Ženského listu* a *Ženského světa* a poukázat na to, jak je toto téma oběma časopisy ve svém období vnímáno.

6 Seznam pramenů a literatury

Prameny

Ženské listy: časopis pro záležitosti žen a dívek československých.

PROKŠOVÁ, M.: *Z Vamberka*. Ženské listy, 1873, č. 3, s. 26.

Ve Štokholmě. Ženské listy, 1873, č. 3, s. 26.

Městská vyšší dívčí škola v Praze. Ženské listy, 1874, č. 8., s. 70.

PRIKNEROVÁ, E.: *V příčině otázky učitelek*. Ženské listy, 1878, č. 6, s. 81-84.

STRÁNSKÁ, B.: *Průchod pravdě*. Ženské listy, 1885, č. 2, s. 17.

Městská vyšší dívčí škola v Praze. Ženské listy, 1888, č. 9, s. 159.

LEDECKÁ, A. M.: *Vzpomínky na vychování v klášteře*. Ženské listy, 1888, č. 11, s. 196-197.

SOKOLOVÁ, B.: *Jaké péče dostává se u nás duševnímu nadání žen*. Ženské listy, 1890, č. 2, s. 32.

Dozvuky po zahájení „Minervy“. Ženské listy, 1890, č. 11, s. 216.

Z kroniky ženských snah. Ženské listy, 1893, č. 8-9, s. 159.

Svědectví o studentkách. Ženské listy, 1893, č. 11, s. 204, 205.

„Minerva,“ spolek pro ženské studium v Praze. Ženské listy, 1895, č. 1, s. 11.

Nová petice o ženské studium. Ženské listy, 1895, č. 2, s. 21.

„Minerva,“ spolek pro ženské studium v Praze. Ženské listy, 1895, č. 3, s. 52.

Petice českých žen o povolení ženského studia na universitách rakouských. Ženské listy, 1895, č. 4, s. 72.

Provolání „Minerva,“ spolek pro ženské studium v Praze. Ženské listy, 1897, č. 3, s. 47.

RUDOLFOVÁ, B.: *První sjezd žen československých*. Ženské listy, 1897, č. 6, s. 82, 122.

Ženy a studium práv. Ženské listy, 1901, č. 8-9, s. 173.

Z jubilejní zprávy „Spolku sv. Ludmily“ v Praze. Ženské listy, 1901, č. 8-9, s. 190.

KRÁSNOHORSKÁ, E.: *Kus mláďí ve škole*. Ženské listy, 1908, č. 11, s. 207-208.

Ženský svět: List paní a dívek českých.

PROCHÁZKOVÁ, M.: *Proč a jak jest žádoucí doplniti školní dívčí výchovu.* Ženský svět, 1896, č. 1, s. 2.

První sjezd žen českoslovanských. Ženský svět, 1897, č. 3, s. 8, 67, 82.

JAMNÍK, K.: *Žena v hospodářství národním.* Ženský svět, 1897, č. 3, s. 38.

DRTINA, F.: *Vyšší výchova dívčí ve Francii.* Ženský svět, 1897, č. 8, s. 111.

TŮMOVÁ, Ž.: *Volební právo žen.* Ženský svět, 1897, č. 16, s. 200.

DRTINA, F.: *Vyšší výchova dívčí ve Francii.* Ženský svět, 1897, č. 18, s. 228.

KŘEN, J.: *O tělesné výchově řeckých žen.* Ženský svět, 1898, č. 8, s. 105.

HOBLOVÁ, B.: *Práce, která nežadá chvály.* Ženský svět, 1899, č. 13, s. 146.

Dobrozdání švýcarských profesorů. Ženský svět, 1899, č. 18, s. 210.

Není místa. Ženský svět, 1899, č. 21, s. 248.

Nové úspěchy žen ve vyšším studiu. Ženský svět, 1900, č. 1, s. 6.

HOVORKOVÁ, Z.: *O nezpůsobilosti žen k lékařství.* Ženský svět, 1900, č. 11, s. 126.

Ženy a studium práv. Ženské listy, 1901, č. 8-9, s. 173.

Monografie

ABRAMS, L.: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918.* Brno 2005.

BAHENSKÁ, M.: *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století.* Praha 2005.

BAHENSKÁ, M. – HECZKOVÁ, L. – MUSILOVÁ, D.: *Iluze spásy. České feministické myšlení 19. a 20. století.* České Budějovice 2011.

BAUEROVÁ, J. – BÁRTOVÁ, E.: *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě.* Praha 1987.

BEDNAŘÍK, P. – JIRÁK, J. – KÖPPLOVÁ, B.: *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti.* Praha 2011.

BUREŠOVÁ, J.: Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století. Olomouc 2001.

HORSKÁ, P.: Naše prababičky feministky. Praha 1999.

LENDEROVÁ, M.: K hříchu i k modlitbě. Žena devatenáctého století. Praha 2016.

LENDEROVÁ, M.: Žena v českých zemích od středověku do 20. století. Praha 2009.

LENDEROVÁ, M. – JIRÁNEK, T. – MACKOVÁ, M.: Z dějin české každodennosti. Praha 2017.

NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, M.: České ženy v 19. století. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci. Praha 1999.

Bakalářské a diplomové práce

HŮLOVÁ, A.: Emancipační proces v oblasti vzdělávání žen ve druhé polovině 19. století do počátku 20. století a úloha brněnské Vesny. Plzeň, 2016. Bakalářská diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická.

JADRNÍČKOVÁ, M.: Ženské přílohy velkých deníků v době první republiky. Pardubice, 2017. Magisterská diplomová práce. Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická.

MARSOVÁ, D.: Vznik a vývoj Ženského listu (1892-1914). Brno, 2013. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně. Fakulta sociálních studií.

NOVÁKOVÁ, K.: Představa o ideální ženě očima dobových periodik. V období let 1850–1914. Olomouc, 2021. Magisterská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Fakulta filozofická.

SKÁCELOVÁ, L.: Historické proměny a specifika dívčího odborného vzdělávání na přelomu 19. a 20. století. Olomouc, 2012. Bakalářská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Fakulta pedagogická.

STAROSTOVÁ, E.: Manželství a rodinný život očima dámských časopisů konce devatenáctého století. Olomouc, 2021. Magisterská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Fakulta filozofická.

STUMPFOVÁ, Š.: Vzdělávání žen v 19. století na území Rakouska-Uherska. Plzeň, 2018. Bakalářská diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická.

7 Resumé

This bachelor thesis focused on the development of women's education in the Czech lands in the second half of the 19th century. More specifically, the work deals with girls' schools and how they were perceived by individual periodicals *Ženské listy* and *Ženský svět*. The first part of this work deals with the historical facts of the 18th and 19th century. All the mentioned laws and other influential factors characteristic of this period created suitable conditions for the second half of the 19th century which began to completely change the form of women's education and individual institutions. The second part of the work looks at the above-mentioned issues with the help of magazines.